

ZAIŠŤOVACIA DIVÍZIA NA OKUPOVANOM ÚZEMÍ UKRAJINY A BIELORUSKA

(SEPTEMBER 1941 – NOVEMBER 1942)

JOZEF BYSTRICKÝ

BYSTRICKÝ, J.: The Securing Division on the occupied territory of Ukraine and Byelorussia. (September 1941 – November 1942). *Vojenská história*, 3, 4, 1999, pp. 29 – 54, Bratislava.

The study deals with the development and activities of the Securing Division of the Slovak Army (ZD) in the occupied territory of Ukraine and Byelorussia from September 1941 to November 1942. It is elaborated on the basis of archive sources. Because this topic had not been processed in the historiography so far, it is necessary to underline its originality. It comprises detailed factographic data, numbers of personnel, ZD's structure, armament, combat activities and counter-insurgency activities. In this connection it points out that at the beginning the ZD wasn't more lenient to the partisans than the German units.

Military History. World War II. Slovak Army at the Eastern Front.

Na základe rozhodnutia ministra národnej obrany a veliteľa armády gen. F. Čatloša z 23. júla 1941 o vykonaní reorganizácie slovenskej armádnej skupiny, ktorá bola v zostave nemeckých vojsk nasadená do vojny proti Sovietskemu zväzu, došlo k vytvoreniu dvoch divízií – Rýchlej (RD) a Zaišťovacej (ZD) a k odsunu nadbytočných osôb na Slovensko.¹ Zatiaľ čo RD bola predurčená na bojovú činnosť na fronte, ZD mala plniť úlohy na okupovanom území, v tyle frontových vojsk. Podstatou úloh ZD bolo zabezpečiť v priestoroch pridelených nemeckým velením ochranu vojensky významných objektov (skladov, cestných a železničných komunikácií, mostov) a podieľať sa na likvidácii partizánskeho hnutia. Rozhodnutie postaviť ZD konkretizoval rozkaz veliteľa armády (gen. F. Čatloša) z 26. júla 1941, ktorý podpísal jeho zástupca generál A. Pulanich.² Nariad'ovalo sa v ňom postaviť ZD v zložení: veliteľstvo ZD so štábnou rotou, štábnou autokolónou, poľným súdom a oddielom poľného žandárstva, dva pešie pluky (101 a 102, každý po dvoch práporoch), náhradný peší prápor (tri pešie a jedna guľometná rota), delostrelecký pluk 31 (s dvoma delostreleckými oddielmi – I/31 a II/31), jazdecký priezvedný oddiel (JPO – dve jazdecké eskadrony), ľahká protiletadlová delostrelecká batéria, spojovací prápor, pionierska rota, železničná stavebná rota, dve nákladné automobilové kolóny (NAK), divízy zbrojný park, intendantný park, poľný bitúnok, poľná pekáreň, poľná nemocnica, zdravotnícka rota, veterinárna ambulancia, dezinfekčná kolóna, pracovná rota, poľná pošta.³ Už na začiatku druhej

¹ Podrobnejšie pozri BYSTRICKÝ, J.: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In: *Vojenská história*, 1998 č. 2, s. 45 – 48.

Podstatu reorganizácie konkretizoval operačný rozkaz veliteľa armády č. 7 z 25. júla 1941

² VHA Trnava, f. VA, 1/2 – 2 – 10, č. 101.130/Taj., 1941.

³ Podľa vojnových tabuliek platných od 26. júla 1941 bolo zloženie útvarov a jednotiek ZD nasledujúce: **peší pluk** – veliteľstvo pluku s hospodárskou správou a pomocnou (štábnou) rotou, rota kanónov proti útočnej vozbe (KPÚV), horská kanónova batéria (HKB), plukovná jazdecká čata, plukovná spojovacia čata, dva pešie prápory, **peší prápor** – veliteľstvo práporu, práporná spojovacia čata, tri pešie roty, guľometná rota, **náhradný peší prápor** – veliteľstvo práporu, tri náhradné pešie roty, náhradná guľometná rota, **ľahký hipomobilný delostrelecký pluk** – veliteľstvo pluku s hospodárskou správou a spojovacou čatou, dva delostrelecké oddiely, **jazdecký priezvedný oddiel** – veliteľstvo JPO, spojovacia čata, dve jazdecké eskadrony.

VHA Trnava, f. MNO, 21/15/40, príloha k č. 83.223/Taj. 1942

polovice septembra 1941 však nastala prvá zmena v organizácii divízie, keď namiesto spojovacieho práporu bola zriadená kombinovaná spojovacia rota.⁴

Na konci augusta 1941 veliteľstvo ZD bolo v Drohobyči a súčasťou divízie boli rozmiestnené v priestore Drohobyč – Lubieň Vielki – Rava Ruskaja – Tarnopol – Bučač. V tomto čase mala ZD 7774 osôb, 5188 pušiek, 1951 pištôľ, 217 ľahkých a 49 ťažkých guľometov, 6 mínometov kalibru 80 mm, 8 horských kanónov kalibru 75 mm, 24 kanónov proti útočnej vozbe kalibru 37 mm, 24 ľahkých húfníc kalibru 100 mm, 8 protiletadlových kanónov kalibru 20 mm atď.⁵ Jej prvým veliteľom sa stal plk. A. Malár, ktorý predtým velil 2. pešej divízii, funkciu náčelníka štábu vykonával pplk. gšt. J. Krnáč.

Napriek tomu, že od vzniku a nasadenia tejto divízie na okupovanom území vtedajšieho Sovietskeho zväzu nás delí už takmer šesť desaťročí, musíme konštatovať, že jej história ešte stále čaká na komplexné spracovanie. Príčiny uvedeného stavu spočívajú predovšetkým v politicky a ideologicky limitovanom rozsahu výskumu problematiky účasti Slovenska na vojne proti Sovietskemu zväzu a v prísne ohraničenom prístupe k relevantným archívnym materiálom v povojnových viac než piatich desaťročiach.

Nielen laickej, ale aj odbornej verejnosti sú k dispozícii len nemnohé publikácie a štúdie, ktoré sprístupňujú tú časť histórie ZD, ktorá je spojená s protifašistickou činnosťou značnej časti jej príslušníkov a s ich prechodmi k ukrajinským a bieloruským partizánom.⁶ Absentujú práce, ktoré by poskytovali prehľad o vývoji ZD z hľadiska jej organizačných štruktúr, výzbroje, početnosti jednotiek a ich činnosti na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska. Cieľom tejto štúdie je poskytnúť základný prehľad o vývoji a činnosti ZD od jej vzniku do konca novembra 1942, t. j. do rozhodnutia nariadeného nemeckého velenia stiahnuť hlavné sily divízie z ochrany železničnej trate Pinsk – Gomel a nasadiť ich do zimnej protipartizánskej ofenzívy v priestore východne od čiar Ovruch – Mozyr.

* * *

V súlade so všeobecným operačným rozkazom č. 6, ktorý veliteľstvo ZD vydalo 28. augusta 1941, sa na začiatku septembra 1941 súčasťou divízie začali presúvať ďalej na východ s úlohou vystríadať jednotky nemeckej zaistovacej divízie v priestore Starokonstantinov – Polonnoje – Šepetovka.⁷ V novom priestore sa divízia sústredila do 25. septembra. Tu prešla do podriadenosti veliteľstva nemeckej skupiny armád Juh. Teritoriálne však podliehala veliteľstvu nemeckej armády na Ukrajine. Jednotky ZD tu po prvýkrát začali plniť úlohy, na ktoré boli predurčené, t. j. zabezpečovať ochranu komunikácií a rôznych vojensky dôležitých objektov. Okrem toho sa dve roty (2. a 4.) pešieho pluku 101 (veliteľ pplk. M. Markus) podieľali na strážení nemeckého zajateckého tábora dislokovaného v Šepetovke. Ešte pred dokončením

⁴VHA Trnava, f. MNO, VS, č. 82.336/Taj., 1942.

⁵VHA Trnava, f. VA, č. 101.130/Taj., 1941.

Podľa predpísaných tabuľkových počtov z júla 1941 mala ZD mať: 8862 osôb, 4025 pušiek, 7188 bodákov, 1786 pištôľ, 160 ľahkých a 40 ťažkých guľometov, 8 mínometov kalibru 80 mm, 8 horských kanónov kalibru 75 mm, 24 kanónov proti útočnej vozbe kalibru 37 mm, 36 ľahkých húfníc kalibru 100 mm.

VHA Trnava, f. MNO, 21/15/40, č. 83.223/Taj., 1942.

⁶Napr.: FALŤAN, S.: Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze. Bratislava, SVPL 1957.

ŠALGOVIČ, V.: Kapitán Repkin odchádza, Bratislava 1976.

RJABIK, M. – MOROCHOVIČ, V.: Malé drámy. Praha, NV 1984.

NÁLEPKA, J.: Druhá maturita. Bratislava, NVK International 1995.

ŠOLC, J.: K histórii protifašistického hnutia v slovenskej armáde. In: ŠAMKOVÁ, J.: Partizánske hnutie na Kryme. Bratislava, Osveta 1961.

BALÁŽOVÁ, E.: K niektorým otázkam postupného narastania protifašistickej orientácie slovenských vojakov nasadených do vojny proti ZSSR. In: Zborník Múzea SNP, č. 9/1984.

BALÁŽOVÁ, E.: Účasť Slovákov v partizánskom hnutí na severnej Ukrajine a v Bielorusku. In: Zborník Múzea SNP, č. 12/1987.

⁷VHA Trnava, f. MNO, 13/8/2, č. 814/1, Taj. 1942.

sústredenia celej divízie však nemecké velenie rozhodlo o jej presune do priestoru Beloj Cerkvi. Preto plk. B. Dúbravec, ktorý zastupoval veliteľa divízie počas zdravotnej dovolenky, vydal 22. septembra rozkaz na vytvorenie predsunutej skupiny ZD pod velením pplk. J. Veselého. Predsunutá skupina, zložená z jazdeckého priezvedného oddielu, II/31 delostreleckého oddielu a náhradného pešieho práporu, mala pripraviť podmienky na príchod hlavných síl do určenej oblasti. Toto opatrenie sa však ukázalo zbytočné, pretože po odchode predsunutej skupiny sa opäť zmenil priestor nasadenia ZD, ktorá sa do 6. októbra rozmiestnila v priestore od Žitomira po Ovruč s úlohou vykonávať strážnu a bezpečnostnú službu na obsadenom území a aktívne pôsobiť proti partizánskym oddielom nachádzajúcim sa v jej oblasti. Na základe toho veliteľ ZD zrušil predsunutú skupinu a 7. októbra v Žitomire zriadil posádkové veliteľstvo.⁸

Na začiatku druhej polovice októbra 1941 sa už jednotky ZD začali dostávať do priamych kontaktov s partizánmi. Po potvrdení správ o ich pôsobení v priestore na západ od čiar Ovruč – Mozyr, v lesných komplexoch v okolí obcí Skorodnoje, Stodoliči a Kazimirovka, nariadilo velenie ZD realizovať prvú ofenzívnu protipartizánsku akciu, ktorá sa začala 17. októbra. V tento deň bol do priestoru Kazimirovka – Turbinky (západne od Mozyru) vyslaný prieskumný oddiel pešieho pluku 102 (veliteľ pplk. K. Hrabec), zložený z pešej roty, jazdeckej eskadróny, čaty horských kanónov a družstva KPÚV, s úlohou zlikvidovať tam pôsobiacu partizánsku skupinu. V popoludňajších hodinách 19. októbra prieskumný oddiel obkľúčil dedinu Turbinky a po krátkom boji prinútil partizánov na odchod. Potom v lese juhovýchodne od tejto dediny zaútočil na partizánsky tábor a po splnení úlohy sa bez strát vrátil do Mozyru. Výsledkom celej akcie bolo zastrelenie veliteľa partizánskej jednotky a zajatie štyroch jej príslušníkov.⁹ Reakcia partizánov, ktorí až do 19. októbra nevyvíjali proti slovenským jednotkám žiadnu činnosť, bola rýchla. V skorých ranných hodinách 20. októbra prepadli stráž pri moste v Novej Rudni (južne od Jeľska).¹⁰

Od konca októbra veliteľstvo ZD dostávalo čoraz častejšie správy o objavovaní sa menších partizánskych jednotiek v oblasti divízie, najmä v okolí mestečka Skorodnoje (severne od Ovruča), v priestore Antonov – Rudňa Smoligovskaja – Savoit (východne od Jeľska) a v priestore Zelený Moch (lesný komplex juhozápadne od Mozyru). Preto od novembra 1941 počet ofenzívnych akcií jednotiek ZD postupne narastal. Takýto charakter mala napr. akcia, ktorú 16. novembra uskutočnili jednotky pešieho pluku 102 v priestore obce Medvednoje, kde pôsobil asi stočlenný partizánsky oddiel. Pretože nasadené jednotky na partizánov nenarazili, výsledkom akcie bolo len zničenie opusteného tábora.¹¹ V poslednej dekáde novembra sa uskutočnili aj viaceré prieskumné akcie najmä v priestoroch obcí Skorodnoje a Medvednoje, počas ktorých bolo zadržaných 21 partizánov. Dvaja z nich boli 1. decembra 1941 pre výstrahu zastrelení.¹²

Na základe nariadení nemeckého velenia došlo počas novembra a decembra k upresneniu hraníc strážnej oblasti ZD a k redislokácii časti jej jednotiek. Veliteľstvo pešieho pluku 101 s plukovnými rotami, veliteľstvom I/101 práporu a 1., 2. a 4. rotou sa premiestnili do Cviahla (severovýchodne od Novgorodu Volynského), veliteľstvo II/101 práporu s 5., 6., 7. a 8. rotou do Žitomira, veliteľstvo pešieho pluku 102 s plukovnými rotami, veliteľstvom I/102 práporu s 1., 2., 3. a 4. rotou do Ovruča, veliteľstvo II/102 práporu s 5., 6. a 8. rotou do Jeľska, 7/102 rota spolu s čatou ťažkých guľometov od 8/102 roty zostali v Mozyre, jazdecký priezvedný oddiel s I. a II. eskadrónou sa presunul do Korostene (neskoršie do Korostyševa), veliteľstvo delostreleckého pluku 31 zostalo v Žitomire, kde bolo dislokované aj veliteľstvo ZD so 14. batériou DPLP a jednotkami správ.¹³

⁸VHA Trnava, f. MNO, 14/45/1, č. 969/1, Taj., 1941.

⁹VHA Trnava, f. 55 – 32 – 5, Velit. ZD. č. 2317/Dôv., 1941.

¹⁰VHA Trnava, f. 55 – 32 – 5, MNO, č. 145.288/II – 4, Dôv., 1941.

V hlásení odoslanom na MNO plk. B. Dúbravec tento prepád hodnotil ako odvetu partizánov za ofenzívnu činnosť slovenských jednotiek v priestore obce Turbinky.

¹¹VHA Trnava, f. 55 – 32 – 5, Velit. ZD. č. 2427/Dôv., 1941.

¹²VHA Trnava, f. 55 – 32 – 5, Velit. ZD. č. 2516/Dôv., 1941.

¹³VHA Trnava, f. MNO, 14/126/1, č. 2000/Taj., 1941.

K zmenám došlo aj v personálnom obsadení funkcie veliteľa ZD, náčelníka štábu a funkcií veliteľov peších plukov. Veliteľa divízie plk. A. Malára na konci druhej dekády novembra vystriedal plk. P. Kuna, funkciu náčelníka štábu ZD na začiatku decembra prevzal pplk. gšt. F. Urban, veliteľa pešieho pluku 101 pplk. M. Markusa vystriedal pplk. M. Palkovič a veliteľa pešieho pluku 102 pplk. K. Hrabca vystriedal pplk. M. Lokšík.

Nový veliteľ ZD krátko po prevzatí funkcie uskutočnil zmenu v organizácii divízie, keď 22. novembra nariadil likvidáciu náhradného pešieho práporu a pridelenie jeho jednotiek peším plukom 101 a 102 na doplnenie počtov.¹⁴ Všeobecným rozkazom zo 6. decembra potom upresnil aj rozsah úloh, ktoré mali jednotky ZD plniť. K dovtedajšej strážnej, bezpečnostnej a „vyčisťovacej“ protipartizánskej činnosti mala pribudnúť pohotovostná služba proti možným nepokojom civilného obyvateľstva, prepodom partizánskych jednotiek a partizánskym výsadbom. Takto definované úlohy mali plniť najmä stále poplachové oddiely, ktoré veliteľ ZD nariadil vytvoriť v posádkach Žitomir, Cviahel, Korostyšev, Korosteň, Ovruč, Jeľsk a Mozyr.¹⁵ Na začiatku poslednej dekády januára 1942 ZD dostala ešte úlohu udržiavať styk s južným susedom – maďarskými honvédskymi plukmi 41 a 49, a to formou vysielania spojovacích hliadok po osi Žitomir – Berdičov a Cviahel – Šepetovka.¹⁶ Okrem toho sa na základe rozkazu vojenského veliteľa Ukrajiny z konca januára 1942 rozšírila územná pôsobnosť jednotiek ZD smerom na juhovýchod. To predpokladalo nielen obmedzenie stráženia v úsekoch pešieho pluku 101 a jazdeckého priezvedného oddielu „na životne dôležité“ železničné trate, železničné objekty, cestné mosty, muničné sklady a sklady koristi, ale aj zmeny v dislokácii časti jednotiek. Peší pluk 101 (bez II/101 práporu) sa presunul do priestoru Kamionka – Fastov – Kyjev s úlohou prevziať strážu najmä na železničnej trati Kamionka – Fastov – Kyjev s ťažiskom v úseku železničnej trate Kamionka – Fastov, ale aj ochranu niektorých železničných objektov v Kyjeve. Jazdecký priezvedný oddiel (veliteľ pplk. J. Malár) mal okrem svojich doterajších úlohách prevziať strážnu činnosť na cestnej komunikácii Korostyšev – Kyjev, čo malo za následok presun časti jeho jednotiek do priestoru Slaviča a Gurovčina. Zároveň s rozšírením oblasti divízie sa však k oslabili jej sily, keď bez vedomia slovenského MNO nemecké velenie nariadilo odsun delostreleckého pluku 31 (veliteľ pplk. K. Pichl) na front k nemeckej 6. armáde.¹⁷

Dislokačné zmeny vyplývajúce z rozšírenia oblasti divízie smerom na juhovýchod sa realizovali v prvej polovici februára 1942. Po ich uskutočnení veliteľstvo ZD spolu s II/101 práporom, HKB 101, štábnou rotou, 14. batériou DPLP, štábnou autokolónou, divíznym zbrojným parkom, kombinovanou spojovacou rotou, spojovacím parkom, intendantčným parkom, poľným bitúňkom, poľnými pekárňami, poľnou nemocnicou, dezinfekčnou kolónou, veterinárnou ambulanciou, poľným súdom, poľnou poštou, oddielom poľného žandárstva a posádkovým veliteľstvom bolo v Žitomire. V Korostyševe bolo dislokované veliteľstvo jazdeckého priezvedného oddielu s I. a II. eskadrónou. V Kamionke bola dislokovaná 3/101 rota a jedna čata 1/101 roty. Vo Fastove sa rozmiestnilo veliteľstvo I/101 práporu spolu so 4/101 rotou, vo Vasilkove veliteľstvo pešieho pluku 101 s rotou KPÚV 101, v Kyjeve 2/101 rota, v Cviaheli dve čaty 1/101 roty, v Malíne jedna čata II. jazdeckej eskadróny, v Korosteni 1/102 rota a družstvo 4/102 roty, v Ovruči veliteľstvo pešieho pluku 102 s I/102 práporom, dvoma čatami 2/102 roty, 3/102

¹⁴VHA Tmava, f. MNO, 14/152/2, č. 1099/Taj., 1941.

Po prevzatí funkcie plk. P. Kuna v dôvodom rozkaze upozornil na svoju nespokojnosť so stavom disciplíny veliteľov i mužstva: „Zistil som, že chovanie u dôstojníkov nie je na takej úrovni, akaj vyžaduje dobré meno slovenskej armády. Toto sa prejavuje: a/ ľahostajnosťou v službe, nedbalým vykonávaním služobných povinností, nestarostlivosťou o svojich podriadených či v službe, alebo mimo, čoho následkom je určitý pokles kázně u mužstva, b/ mimo službu: chodením nedbalo ustrojení, s rukami vo vreckách, nedbalým pozdravom predstavených a vyšších, chovaním sa voči civilnému obyvateľstvu. Najodstúdeniahodnejším poznatkom je nemieme pitie alkoholu, jeho odnášanie do súkromných príbytkov, čoho výsledkom sú zatienie svojho stavu a poklesky...“

VHA Tmava, f. ZD, I/35, Dôv. rozkaz č. 31 z 20. novembra 1941.

¹⁵VHA Tmava, f. MNO, 14/121/3, č. 2023/Taj., 1941.

¹⁶VHA Tmava, f. MNO, č. 82.098/1, Taj., 1942.

¹⁷VHA Tmava, f. MNO, Voj. správa, 17/144/14, č. 82642/1, Taj., 1942.

rotou, dvoma čatami 4/102 roty, čatou HKB 102, dvoma čatami KPÚV 102, zákopníckou rotou 101 a divíznou zdravotnou rotou, v Slovečne bola 2/102 rota s družstvom 4/102 roty (gul'ometnej), v Jeľsku veliteľstvo II/102 práporu, dve čaty 7/102 roty, dve čaty 8/102 roty, čata HKB 102 a čata KPÚV 102, v Mozyre 5/102 rota, 6/102 rota a čata 8/102 roty a v Petrikove čata 7/102 roty.¹⁸ Ešte pred koncom februára sa uskutočnili ďalšie čiastkové zmeny v dislokácii jednotiek. Medzi najpodstatnejšie patrilo presunutie veliteľstva pešieho pluku 102 a I/102 práporu do Mozyru, veliteľstva II/102 práporu do obce Kopatkeviči, pričom jednotky I/102 práporu sa rozmiestnili v obciach Kalinkoviči, Vasileviči, v Mozyre, Jeľsku a v Slovečne, jednotky II/102 práporu v obciach Ogoliči, Kopatkeviči, Čelučeviči a Ptič.¹⁹ Táto redistribúcia vyplývala z požiadavky nemeckého velenia, aby sa ZD podieľala na ochrane dôležitej železničnej trate Pinsk – Gomel' a na protipartizánskych akciách v jej okolí.

V nových priestoroch nasadenia začal vykonávať aktívnu protipartizánsku činnosť najmä peší pluk 102 pod velením pplk. M. Lokšika. Už na začiatku marca 1942 úderná jednotka pluku pod velením npor. J. Záhoráka uskutočnila vyčist'ovaciu protipartizánsku akciu v priestore Lojeva. Po jej skončení nemecký vojenský veliteľ Ukrajiny gen. Kitzinger pochválil npor. J. Záhoráka, ako aj ostatných dôstojníkov a mužstvo údernej jednotky za „rýchle a energické“ splnenie úlohy.²⁰

Podstatne rozsiahlejšiu bojovú akciu uskutočnil peší pluk 102 v súčinnosti s nemeckým policajným práporom 315 pred koncom prvej polovice marca 1942. Zúčastnil sa jej II/102 prápor pod velením mjr. F. Wenera, ktorý sa 12. marca presunul do východiska k útoku v priestore osád Katka a Porečie (severozápadne od Mozyru). Na druhý deň vyrazili jeho jednotky smerom na osadu Porekalje, kde narazili na silný odpor partizánov. Po päťhodinovom boji odpor partizánov ustal a jednotky práporu postúpili do osady Osemlev, kde sa spojili s nemeckým policajným práporom 315. Podľa hlásenia veliteľa divízie plk. P. Kunu, ktoré poslal MNO, mal II/102 prápor v tomto boji 14 mŕtvych, 8 nezvestných a 22 ranených. Podľa toho istého hlásenia počet partizánov sa odhadoval asi na 1000 a na bojisku z nich zostalo asi 600 mŕtvych.²¹ 14. marca sa jednotky II/102 práporu spolu s nemeckým policajným práporom stiahli do osady Porečie.

Ďalšej veľkej vyčist'ovacej akcie sa jednotky pešieho pluku 102 zúčastnili v čase od 19. marca do 3. apríla, a to opäť spolu s nemeckým policajným práporom 315. Akcia mala krycí názov BAMBERG a uskutočnila sa v priestore Pariči – Ozariči – Koševiči – Glusk (severne od Kalinkoviči). Za výkony v tejto akcii, ktorá podľa hodnotenia nemeckého velenia „viedla k pekným úspechom a zaistila pozoruhodné zásoby v tomto priestore“, vyslovil generál von Schenckendorf Zaisťovacej divízii svoju veliteľskú vďaku.²²

V dňoch 6. až 12. apríla bola na vyčistenie priestoru Malín (juhovýchodne od Korostene) nasadená I/101 rota pod velením stotníka L. Vosátka, ktorá počas akcie „zneškodnila 10 parašutistov“ a po jej skončení sa premiestnila do Jeľska, kde bola podriadená pešiemu pluku 102. O niečo neskoršie, 22. apríla, boli pod velením npor. J. Záhoráka nasadené tri skupiny, každá približne v sile čaty, proti partizánom v priestore osady Skorodnoje.²³ Táto akcia sa skončila 24. apríla a jej výsledkom bolo zastrelenie dvoch sovietskych parašutistov.

¹⁸VHA Tmava, f. VA, 16/22/4, č. 82226/1, Taj., 1942.

¹⁹VHA Tmava, f. ZD, I/14, č. 82.180/Taj., 3.odd., 1942.

Ku koncu marca 1942 jednotky ZD denne stavali 52 stráží rôznej početnosti, ktoré zabezpečovali ochranu železničných tratí, mostov, železničných staníc, skladov a iných objektov.

²⁰VHA Tmava, f. ZD, I/49, Velit. ZD, rozkaz č. 25 zo 4. marca 1942.

²¹VHA Tmava, f. ZD, I/4, rádiogram č. 428, 429, 430, 431.

²²VHA Tmava, f. ZD, I/49, Dôv., Velit. ZD, rozkaz č. 51 z 30. apríla 1942.

„...Vyslovujem všetkým veliteľom, dôstojníkom a mužstvu slov. zaisť. divízie a pol. práp., ktorí sa zúčastnili akcie Bamberg svoju veliteľskú vďaku za vzornú spoluprácu s mojimi jednotkami a svoje uznanie za poskytnutú pomoc v ťažkých terénnych, cestných a poveternostných pomeroch proti zákernému nepriateľovi. S radosťou som prijal najmä správu o bravúrnom a šikovnom pôsobení slov. vojsk postupujúcich proti partizánom. ...Podpísaný von Schenckendorf – generál pechoty.“

²³VHA Tmava, f. VA, č. 82.476/1, Taj., 1942.

Dňa 29. apríla, opäť pod velením npor. J. Záhoráka, začala 7/102 rota akciu proti partizánom v priestore osád Michedkoviči a Baduniči, v ktorej pokračovala do 17. mája. 7/102 rota postúpila až do okolia obce Kopatkeviči (severozápadne od Mozyru). Na partizánov však nenarazila a výsledkom celej akcie bolo len vypálenie opustených táborov.²⁴

Po aprílových protipartizánskych akciách sa v ZD rozšírili správy o tvrdom postupe jednotiek pešieho pluku 102 proti civilnému obyvateľstvu, ktoré mali za následok viac konfliktov medzi príslušníkmi divízie. Medzi nimi sa najznámejším stal prípad veliteľa jazdeckého priezvedného oddielu pplk. J. Kmicikieviča (funkciu veliteľa JPO prevzal od pplk. J. Malára koncom marca 1942), ktorý 11. mája 1942 príslušníkom pešieho pluku 102 odchádzajúcim k RD vyčítal, že „vraždiť nevinné ženy a deti“ a argumentoval tým, že ho o tom informovali „dôstojníci pešieho pluku 102, odchádzajúci k RD“.²⁵ Veliteľ pešieho pluku 102 – pplk. M. Lokšík sa proti obvineniam z brutálneho postupu jeho jednotiek proti civilnému obyvateľstvu bránil tým, že pred každou akciou proti partizánom „bolo mužstvo poučované, aby proti nepriateľovi, ktorý zákejným spôsobom ukladal o naše životy a stavia sa proti nám a našim spojencom i so zbraňou v ruke, bolo postupované energicky a bezohľadne, na druhej strane však, aby presne dbalo všetkého toho, čo by našu česť a dobré meno našej armády v očiach nám nakloneného, bezbranného domáceho obyvateľstva povznieslo“.²⁶ Pplk. Lokšík veliteľovi ZD prízvukoval, že „poškodzovanie dobrého mena pešieho pluku 102, ktorý je zvlášť mimoriadne činný v tomto nepriateľskom území a ktorému za jeho činy v bojoch proti partizánom okrem pochvaly veliteľstva ZD dostalo sa i uznania vysokých nemeckých veliteľov, tak aj ustavičné podlaňovanie bojovej sily a morálky pluku deje sa plánovite s úmyslom rozleptať zdravé jadro armády v prospech nepriateľov“.²⁷ Uznania vysokých nemeckých veliteľov mohol pplk. Lokšík okrem iného dokumentovať pochvalou vojenského veliteľa Ukrajiny gen. Kitzingera, ktorú dostal telegraficky 24. apríla 1942: „Váš pluk v bojoch proti partizánom v severných pripjatských močiaraoch plne splnil môj predpoklad, že na nepriateľa zaútočí a zničí ho.“²⁸

Veliteľ ZD plk. P. Kuna, s cieľom zamedziť neprípustne tvrdým postihom civilného obyvateľstva, vydal rozkaz, aby všetci velitelia do 30. mája 1942 poučili „každého príslušníka pluku v tom zmysle, že pri akciách proti partizánom neslobodno sa dopúšťať vražd a násilností na bezbrannom obyvateľstve“.²⁹ Toto formálne opatrenie však neprinieslo výraznejší obrat v činnosti niektorých jednotiek pešieho pluku 102, ani v postoji pplk. Lokšíka.

Do konca druhej dekády apríla 1942 zaujali hlavné sily pešieho pluku 102 zostavu na stráženie železničnej trate Pinsk – Gomel, a to od obce Starušky až po Rečicu. Veliteľstvo pluku bolo v Kozinkách, veliteľstvo I/102 práporu v Kalinkoviči, II/102 práporu v Ptiči. Jednotky peších práporov boli rozmiestnené popri železničnej trati v úseku dlhom asi 120 km, a to

²⁴VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.494/Taj., 1942.

²⁵VHA Trnava, f. 55 – 55 – 4, JPO č. 96/Taj., 1942.

V hlásení veliteľovi ZD pplk. J. Kmicikievič upozorňoval, že boj proti partizánom má sa „prevádzať rozumne a bude len vtedy úspešný, keď civilné obyvateľstvo bude v tomto boji nápomocné... Ak však... čas od času niekoľko ľudí z radov civilného obyvateľstva sú odstrelení, je len samozrejmé, že i tí mierni občania, ktorí toto vidia, z obavy pred podobným osudom utekajú a z nutnosti pridávajú sa k partizánom.“

²⁶VHA Trnava, f. 55 – 55 – 4, p. pl. 102, š. 391/Taj. 1942.

²⁷Tamže.

²⁸VHA Trnava, f. ZD, III/22, dôv. rozkaz z 2. 6. 1942.

²⁹VHA Trnava, f. 55, š. 53, p. pl. 102 č. 390/Dôv., 1942.

V dôvernom rozkaze č. 50 zo dňa 30. mája 1942 však veliteľ ZD vydal nemecké „Smernice pre zachádzanie s civilným obyvateľstvom na východe“, v ktorých sa o. i. uvádzalo: „Každá mákkošť a slabosť bola by chybou. Kde sa civ. osoby búria oproti nariadeniam vojenských veliteľstiev, kde oproti príslušníkom nemeckej armády činne vystupujú, alebo ich ohrozujú, lebo hodlajú prejaviti alebo prevádzajú násilnosti hociakého druhu, treba na základe doteraz vydaných smerníc a na nariadenie zodpovedného dôstojníka okamžite bezohľadne zakročiť... „Plk. P. Kuna nariadil aby velitelia v »tomto zmysle« poučili všetkých svojich podriadených a prísne dbali na dodržiavanie uvedených smerníc. Zároveň upozorňoval, že „každý príslušník slovenskej armády svojim vystupovaním a chovaním proti civilnému obyvateľstvu musí dokázať, že patrí k národu kultúrne vyspelému...“.

VHA Trnava, f. ZD, I/36.

po čatách až rotách, v jednotlivých osadách a obciach navzájom od seba pomerne vzdialených. Na posilnenie ochrany železničnej trate Pinsk – Gomel peší pluk 102 zhotovil 8. mája v Mozyre improvizovaný pancierový vlak a na zosilnenie stráží 14. mája pribral 330 ukrajinských milicionárov. Sústredenie hlavných síl pešieho pluku 102 na ochranu železničnej trate Pinsk – Gomel si vyžiadalo premiestnenie jazdeckého priezvedného oddielu z priestoru Korostyševa do priestoru Korosteň – Ovruč. Súčasne so zmenami v dislokácii divízyň súčastí pokračovala výmena jednotiek. Na Slovensko bola odoslaná 14. batéria DPLP a rovnako väčšina záložníkov (ročník 1938 a starší). 29. apríla k Rýchlej divízii odišla pionierska rota 2 a I/102 prápor. Príslušníci ďalších jednotiek ZD, a to II/102 práporu, HKB, KPÚV a hospodárskej správy pešieho pluku 102 odišli k Rýchlej divízii 10. mája.³⁰ Jednotky, ktoré odišli od ZD nahradili doplnky zo Slovenska, zostavené predovšetkým z vojakov nástupného ročníka 1941.

Po presune hlavných síl pešieho pluku 102 k železničnej trati Pinsk – Gomel muselo dôjsť k zmene juhovýchodných hraníc oblasti ZD. Na začiatku mája 1942 sa stiahli jednotky pešieho pluku 101 z ochrany železničnej trate Kazatin – Kyjev a presunuli do priestoru Ovruč – Jel'sk. Jednotky ZD tak opustili Kyjev, Vasilkovo, Fastov a Popelňu a ochranu železničnej trate Kazatin – Kyjev prevzali maďarské zaistovacie jednotky. Cieľom presunu pešieho pluku 101 bolo zväčšiť sily ZD nasadené v severnej časti jej oblasti, v ktorej sa čoraz výraznejšie prejavovala aktívna činnosť rozrastajúceho sa partizánskeho hnutia. Jednotky veliteľstva pluku, II/101 prápor (veliteľ stot. G. Marcinka) a rota KPÚV sa už v čase od 27. mája do 2. júna zúčastnili na protipartizánskej akcii v priestore Jel'ska pod krycím názvom ŠÚR. Skončila sa bez boja s partizánmi, ktorí v tomto čase uskutočňovali nielen intenzívnu sabotážnu činnosť na železničných tratiach, ale prepadávali aj slovenské jednotky. Napríklad v noci 22. mája partizáni prepadli čatu zosilnenú ukrajinskými milicionármi, ktorá bola vyslaná do priestoru Lučici – Koševiči. V boji padli traja slovenskí vojaci a jeden bol nezvestný. 4. júna prepadli družstvo presunujúce sa z obce Kopatkeviči do Ptiča, pričom padlo päť slovenských vojakov, dvaja boli ranení a jeden nezvestný.³¹

* * *

Stratám sa nevyhol ani delostrelecký pluk (31) ZD, ktorý bol podriadený veliteľstvu nemeckej 6. armády. Po presune z priestoru Žitomira a Ovruča cez Kyjev, Poltavu a Charkov do priestoru asi 60 km severovýchodne od Charkova, bol začlenený do zostavy vojsk XVII. armádneho zboru (veliteľ gen. Hollidt) a od 10. apríla 1942 začalo jeho frontové nasadenie. Bolo to v čase, keď sa na tomto úseku sovietsko-nemeckého frontu schyľovalo k rozhodnutiu, ktorá bojujúca strana uchopí na jar 1942 strategickú iniciatívu. Nemecké velenie pripravovalo operáciu FRIDERICUS I s cieľom zlikvidovať výbežok frontu na západ od Iziumu a dobyť operačný priestor, ktorý sa mal stať východiskom pre generálny letný útok na južnom strategickom smere. Túto útočnú operáciu mala uskutočniť 6. armáda spolu s armádnou skupinou Kleist (1. tanková a 17. armáda). Na druhej strane velenie Červenej armády pripravovalo charkovskú útočnú operáciu. Vojská Juhozápadného frontu v nej mali uskutočniť dva údery, a to z priestoru Volčanska a z barvenkovského výbežku v smere na Charkov, poraziť charkovské zoskupenie nemeckých vojsk a vytvoriť podmienky na útok na dnepropetrovskom smere. Z barvenkovského výbežku, t. j. z juhu, mali priamo na Charkov útočiť vojská 6. armády a armádna operačná skupina zložená z 10 streleckých divízií, 3 jazdeckých, 11 tankových a 2 motostreleckých brigád mala útočiť na Krasnograd. Z priestoru Volčanska na Charkov mala útočiť 28. armáda spolu s krídelnými zväzkami 21. a 38. armády. Ako prvé prešli 12. mája do útoku obe úderné zoskupenia Červenej armády, ktoré prelomili obranu nemeckej 6. armády a počas prvých troch dní postúpili z priestoru Volčanska o 18 – 25 km a od barvenkovského výbežku o 25 – 50 km.

³⁰VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.494/Taj., Ia, 1942.

³¹Tamže.

Nemecké velenie však vyslalo k prielomu posily a na tylových čiarach zorganizovalo pevnú obranu. 17. mája z priestoru Kramatorska nasadilo do útoku armádu skupinu Kleist a súčasne začali útočiť aj nemecké vojská z priestoru východne od Charkova a južne od Belgorodu. Operácie vyústili do stretových bojov. V ďalšom priebehu útoku sa armádna skupina Kleist 23. mája spojila južne od Balakleje s vojskami 6. nemeckej armády a obkľúčila sovietske vojská v barvenkovskom výbežku. Na voľčanskom smere nemecké vojská obkľúčili aj druhé úderné zoskupenie Červenej armády. Na začiatku júna tak padlo do zajatia do 239 000 sovietskych vojakov. Strategická iniciatíva na východnom fronte prešla opäť do rúk nemeckého velenia, pripravujúceho generálnu ofenzívu na južnom strategickom smere.

Počas prvého dňa frontového nasadenia delostreleckého pluku 31 (10. apríla) padli traja jeho príslušníci, čo deprimujúco zapôsobilo na ich spolubojovníkov. Už 5. mája 1942 však veliteľ pluku pplk. K. Pichl hlásil MNO, že mužstvo prekonalo depresiu, zvyklo si na „vojnové zjavy a vyhľadáva až pred bojovou líniou ruské mŕtvolky, aby si obstaralo boty a inú výstroj. Doposiaľ padlo od pluku 5 mužov, ranených 9.“³² O týždeň neskoršie sa situácia pluku výrazne zdramatizovala. 12. mája 1942, počas prvého dňa útoku vojsk Juhozápadného frontu, sa jeho jednotky ocitli v boji proti ruským tankovým jednotkám v priestore osady Tarnovaja, trvajúcom od včasného rána až do večera. V tomto boji delostrelecký pluk 31 stratil väčšinu diel, a preto v ďalších dňoch nemecké velenie nasadilo jeho jednotky do obranných bojov ako pešie.³³ V boji pri Tarnovej padol veliteľ pluku pplk. K. Pichl a velenie prevzal plk. Q. Dotzauer.³⁴ Desiat príslušníci pluku padli do zajatia, medzi nimi aj por. P. Gajdoš a por. L. Pfliegel.³⁵ Po skončení bojového nasadenia, t. j. od 29. mája 1942, bolo veliteľstvo pluku spolu s I/31 delostreleckým oddielom umiestnené v Pizočine a II/31 delostrelecký oddiel v Subotíne, kde čakali na dodanie diel.³⁶ 28. júla 1942 bol delostrelecký pluk 31 pridelený RD a na základe rozhodnutia ministra národnej obrany gen. F. Čatloša mu bolo 10. augusta zo Slovenska odoslaných 24 kusov 100 mm ľahkých húfnic vz.14/19, ako aj ďalší potrebný delostrelecký materiál.³⁷ Obavy veliteľa pluku plk. Q. Dotzauera, že „transport nechá dlho na seba čakať a my so záprahom, bojujúce jednotky stretneme len pri Volhe“³⁸, sa naplnili. Jeho pluk dostihol bojujúce jednotky až pri Kaukaze, keď na začiatku druhej polovice septembra 1942 došiel k Rýchlej divízií.

* * *

Počas júna 1942 sa v oblasti ZD ďalej zvyšovala diverzná činnosť rýchlo sa rozrastajúceho partizánskeho hnutia, čo sa prejavilo aj v rozsahu protipartizánskych akcií jednotiek divízie. 13. júna boli do priestoru Ivaškoviči vyslané 6. a 7. rota pešieho pluku 101, ktoré mali zabrániť asi 200-člennému oddielu partizánov prepraviť sa cez rieku Ptič. V tom istom dni vyslal veliteľ

³²VHA Trnava, f. MNO, 17/59/10, č. 82.495/ZVP, Taj., 1942.

V tom istom hlásení pplk. Pichl upozorňoval, že výstroj „je pre dlhý pobyt v poli už tak značne opotrebovaná, zvlášť boty a nohavice, že mužstvo si zaobstaráva tieto od padlých Rusov, alebo sú nahradzované nemeckými.“

³³K 10. júnu 1942 mal delostrelecký pluk 31 vo výzbroji 321 pušiek, 26 guľometov vz. 26, 157 pištolí vz. 22 a 34 pištolí vz. 24.

VHA Trnava, f. MNO, 31/1/7, č. 100.338/ZVP, dôv., 1942.

³⁴VHA Trnava, f. ZD, I/33.

Plk. Dotzauer 30. mája 1942 v hlásení na MNO oznamoval: „Slovenský del. pl. 31 stratil v boji s nepriateľom všetky delá bez muničných vozov. 5 z nich bolo zvalcované tankami. Zbytok nie je použitia schopný. Od zasedenia 1 dôstojník, 18 mužov mŕtvych, 3 dôstojníci, 3 poddôstojníci, 10 mužov ranených, 3 dôstojníci, 3 poddôstojníci, 1 lekár a 13 mužov nezvestných... Presné straty na materiále nemohol som ešte zistiť, pretože mužstvo s veliteľmi batérií bolo do 28. 5. 1942 zasadené ako pechota...“

VHA Trnava, f. MNO, 7 – 1/3, č.99.000/II/1, Dôv., 1942.

³⁵VHA Trnava, ŠZ, X – 420, GAJDOŠ, P.: Spomienky príslušníka 2. čs. samostatnej paradestnej brigády v ZSSR, I. časť, s. 16.

³⁶VHA Trnava, f. MNO, 17/185/8, č. 82.694 Taj. /ZVP, 1942.

³⁷VHA Trnava, f. MNO, 19/26/4, č. 82.928 /21, Taj., 1942.

³⁸VHA Trnava, f. ZD, I/28.

pešieho pluku 101 (pplk. M. Palkovič) dve čaty z Jeľska posilnené dvoma KPÚV z Ovruča, aby pomohli jednotke Litovcov, ktorú napadli partizáni. 14. júna vyslal veliteľ pešieho pluku 102 (pplk. M. Lokšík) zosilnenú rotu do priestoru Lojeva s úlohou vyčistiť ho od partizánov. O dva dni neskôr, 16. júna, nariadil veliteľ ZD vyčistiť priestor Ptič – Rog – Kuritiči – Baduniči – Seletiči, z ktorého partizáni podnikali diverzné akcie na trati Pinsk – Gomeľ. Táto akcia dostala krycí názov BLESK a uskutočnili ju 6. a 7. rota pešieho pluku 101. 20. júna prepadli partizáni obec Skorodnoje. Peší pluk 101 dostal rozkaz, aby do tohto priestoru vyslal jednu rotu posilnenú ťažkými zbraňami. Pred jej príchodom do Skorodnoje však asi stočlenný partizánsky oddiel ustúpil k obci Medvednoje, ktorú slovenská rota nasledujúci deň obkľúčila. Ešte predtým sa však partizáni stiahli do blízkych močarísk. 23. júna zosilnená eskadróna jazdeckého priezvodného oddielu uskutočnila vyčist'ovaciu akciu v priestore Ušomir – Biloskaja Rudňa. Na partizánov nenarazila. 28. júna napadli partizáni žandársku stanicu v obci Kliviny. Na pomoc žandárom bolo vyslaných 100 mužov od 1/101 roty, ktorí obsadili cestu z Aleksandrovky na Denisoviči, ale do boja nezasiahli. V tom istom dni bola vyslaná zosilnená rota pešieho pluku 102 s úlohou podieľať sa na vyčistení priestoru Jureviči – Maloduša – Omelkoviči – Velikij Bor – Dubrova (akcia s krycím názvom MARTIN). 10. júla bola táto akcia zrušená a namiesto nej bol nariadený prieskum priestoru Vasileviči – Demeči pod krycím názvom RUDA.³⁹

Hoci počet ofenzívnych protipartizánskych akcií sústavne rástol, úlohy hlavných síl divízie zostávali orientované na ochranu železničnej trate Pinsk – Gomeľ, ako aj železničných a cestných komunikácií Sarny – Kyjev a Žitomir – Mozyr. To sa prejavilo aj v zmenách v dislokácii divíznych súčastí, ku ktorým došlo počas júla 1942. Na posilnenie ochrany železničnej trate Pinsk – Gomeľ bol k nej prisunutý peší pluk 101. Veliteľstvo ZD so zabezpečovacími jednotkami sa 24. júla presunulo do Ovruča a jazdecký priezvodný oddiel sa v polovici júla presunulo do priestoru Chojniki – Bragin – Lojev. Napriek sústreďeniu síl, boli jednotlivé rotý ďaleko od seba a niektoré strážne družstvá v rámci rôť boli navzájom vzdialené až niekoľko desiatok kilometrov. Zabrániť diverzným akciám partizánov bolo veľmi ťažko. Len v júli 1942 bolo veliteľstvu divízie hlásených 18 prípadov podmínovania železničnej trate a 10 prepádov slovenských stráží alebo strážených objektov.⁴⁰ Počas prvej dekády augusta uskutočnili partizáni 15 útočných akcií proti slovenským strážam a chráneným objektom, okrem iných napr. letiska v Žitomire a v Kozinkách. Hoci väčšina prepádov bola odrazená, neobišlo sa to vždy bez strát. Pri prepade stráže v obci Kalinkoviči (30. 7.) padol jeden jej príslušník, rovnako aj pri prepade stráže mostu v Demeči (5. 8.) a veliteľstva 5/101 roty v Brineve (5. 8.). Pri odstraňovaní míny na železničnej trati 8 km západne od Ptiča zahynul (12. 7.) npor. A. Formender – veliteľ 6/102 roty. Traja vojaci 5/101 roty zahynuli (3. 8.) pri kontrole železničnej trate, keď ich motorová drezina nabehla na mínu. Pri odstraňovaní mín v priestore obce Teterev (5. 8.) zahynul príslušník ponierskej roty 3. Dňa 6. augusta asi 6 km severne od Ihnatpolu partizáni prepadli auto, v ktorom sa viezol mjr. let. A. Ďurčanský s pplk. L. Šišovským, pričom Ďurčanský bol ťažko ranený.⁴¹

Množiac sa diverzné akcie, najmä na železničnej trati Pinsk – Gomeľ, prepady stráží, ale aj problémy so zásobovaním mali za následok zhoršenie „nálady mužstva“, a to najmä pešieho pluku 102.

Nárast aktivity partizánskych jednotiek viedol velenie ZD k tomu, aby upozornilo MNO, že sily divízie sú slabé na strázenie železnice Pinsk – Gomeľ, a nie je možné zabrániť sabotážnym akciám. „Roty sú stálymi úbytkami zoslabované a žiadnu náhradu za mŕtvych a ranených nedostávajú – hoci sme to už viac raz prosili. Sú roty už len v sile dvoch čiat. Zosilnenie plukov ešte o jeden prápor je sŕne, aby divízia mohla splniť danú jej úlohu.“⁴²

³⁹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.573/Taj., Ia, 1942.

⁴⁰Tamže.

⁴¹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.692/Taj., 1942.

⁴²VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.573/Taj., 1942.

Rozsiahly priestor, v ktorom jednotky ZD vykonávali svoju činnosť, si podľa veliteľa ZD vyžadoval, aby okrem posilnenia peších plukov tretími pešími prápormi boli divízii pridelené aj lietadlá a ľahké tanky. Preto so súhlasom ministra národnej obrany Veliteľstvo vzdušných zbraní nariadilo na začiatku druhej dekády júna 1942 zriadiť skupinu vzdušných zbraní pri ZD a za jej veliteľa určilo mjr. let. A. Ďurčanského. Skupina vzdušných zbraní sa skladala z pozorovacej letky 1 (6 lietadiel Š-328) pod velením npor. let. R. Galbavého, stíhacej letky 11 (12 lietadiel B-534) pod velením stot. let. I. Haluzického a 4. batérie DPLP. K letke 11 bolo pričlenené dielenské družstvo a ku každej letke spojovacia čata z oddielu vzdušného spravodajstva. Veliteľstvo vzdušných zbraní zároveň rozhodlo aj o zriadení leteckej kuriérnej služby medzi Bratislavou a Žitomírom.⁴³ Na začiatku druhej polovice júna 1942 minister národnej obrany nariadil postaviť pre ZD aj dva pešie prápory a jeden hipomobilný delostrelecký oddiel so spojovacou čatou a dvoma batériami 100 mm ľahkých húfníc (každá batéria mala 4 ľahké húfnice).⁴⁴ Okrem toho bola k ZD odoslaná cyklistická eskadróna (ako výmena za jazdeckú eskadrónu, ktorá odišla na Slovensko 10. júla) a čata obrnených automobilov (PA vz. 30), ktorá prišla do Korostene 27. júna.⁴⁵ Štyri dni predtým priletela do Žitomira pozorovacia letka 1, ktorá už 29. júna vykonala prieskum v priestore obce Kliviny.⁴⁶ O niečo neskoršie, 1. júla, priletela do Žitomira aj stíhacia letka 11.⁴⁷ Podľa osobitného rozkazu veliteľa ZD plk. P. Kunu mala letka 11 zabezpečovať ochranu letiska a mesta Žitomír, uskutočňovať bitevné nálety na nepriateľských parašutistov, výsadky, zhromaždiská a tábory partizánov. Letka 1 mala vykonávať prieskum ciest, železíc a vodných tokov s dôrazom na železnicu Gomel – Pinsk, spolupracovať s pozemnými jednotkami, vykonávať bitevné nálety ako letka 11 a kuriérnu službu v oblasti ZD.⁴⁸ Okrem letiska Žitomír, kde boli dislokované jednotky skupiny vzdušných zbraní, bol 6. júla 1942 zriadený letecký detašmán na letisku v Kozinkách (2 stíhacie a 2 pozorovacie lietadlá). Jeho úlohou bolo spolupracovať s jednotkami pešieho pluku 102 pri akciách proti partizánom, kontrolovať železničnú trať v úseku Rečica – Mikaševiči, vykonávať prieskum, zisťovať partizánske tábory a podľa potreby uskutočňovať bitevné nálety.⁴⁹ Nálety na partizánske tábory spravidla nasledovali po ich odhalení pri leteckom prieskume. Tak tomu bolo napr. aj 13. júla 1942, keď letec zistil partizánsky tábor v priestore asi 5 km západne od obce Demenka, ktorý najprv ostreloval a pri opakovanom nálete zhodil šesť bômb.⁵⁰

⁴³VHA Tmava, f. ZD, I/36, dôv. rozkaz č. 55.

Kuriérne lietadlá mali lietať na trase Bratislava – Trenčín – Lvov – Žitomír – Dnepropetrovsk a späť.

Tamže, dôv. rozkaz č. 60.

V druhej polovici augusta 1942 prevzal funkciu zástupcu SVZ pri ZD stot. let. M. Guljanič a v druhej polovici septembra 1942 pplk. let. J. Ďurana.

⁴⁴VHA Tmava, f. VV – 1 – VDO1, 9/25/1, č. 15.060, Taj./3.od., 1942.

⁴⁵VHA Tmava, f. ZD, I/4, č. 82.573/Taj., Ia, 1942.

Po príchode cyklistickej eskadróny sa jazdecký priezvedný oddiel premenoval na zmiešaný priezvedný oddiel – ZPO. V jeho rámci bola začlenená aj čata obrnených automobilov (6 PA vz. 30).

⁴⁶Tamže.

⁴⁷Tamže.

⁴⁸VHA Tmava, f. MNO, č. 82.703/ZVP, Taj., 1942.

V polovici poslednej dekády júna 1942 boli súčasťou ZD dislokované nasledovne: veliteľstvo divízie v Žitomíre, veliteľstvo pešieho pluku 101 s rotou KPÚV a 1/101 rotou v Ovruči, Veliteľstvo I/101 práporu s 2/101 a 3/101 rotou v Žitomíre, 4/101 rota v Korbutovke, veliteľstvo II/101 práporu s 5/101 a 8/101 rotou v Jeľsku, 6/101 rota v Kuritiči, 7/101 rota v Michedoviči, veliteľstvo 102 pešieho pluku s rotou KPÚV a HKB v Kozinkách, veliteľstvo I/102 práporu so 4/102 rotou v Kalinkoviči, 1/102 rota v Bulavkách a 1 čata v Mozyre, 2/102 rota v Rečici a 1 čata vo Vasileviči, 3/102 rota v Kalinkoviči s jednou čatou v Klinsku a jednou čatou v Mišenkách, veliteľstvo II/102 práporu s 8/102 rotou v Ptiči, 5/102 rota v Kopeceviči a s jednou čatou v Ogoliči, 6/102 rota v Kopatkeviči, veliteľstvo JPO v Korosteni, I. eskadróna v Korosteni s jednou čatou v Malíne, II. eskadróna v Belokoroviči, kombinovaná spojovacia rota v Žitomíre, záložná guľometná rota 1 a 2 s HKB 101 v Žitomíre.

VHA Tmava, f. MNO, 18/70/4, č. 82.806/ Taj., 1942.

⁴⁹VHA Tmava, f. ZD, I/36, dôv. rozkaz veľ. ZD č. 64.

⁵⁰VHA Tmava, f. ZD, I/4, č. 82.692/Taj., 1942.

Od začiatku druhej polovice roka 1942 veliteľstvo divízie dostávalo nielen hlásenia o diverziách na železničných tratiach a prepadoch stráží, ale aj o vysadzovaní partizánskych organizátorských výsadvok, prítomnosti partizánov v obciach a mestečkách a prechodoch partizánskych formácií z oblastí na východnom brehu Dnepra do priestoru Polesia na hraniciach Ukrajiny a Bieloruska. Miestne partizánske oddiely a brigády boli v druhej polovici roka 1942 výrazne posilňované príchodmi oddielov silných partizánskych zväzkov S. A. Kovpaka, A. N. Saburova a O. F. Fedorova z Brianskej a Černigovskej oblasti. V dôsledku toho narastali požiadavky nemeckého velenia na aktívnu prieskumnú činnosť slovenských jednotiek a ich účasť na vyčist'ovacích akciách. Aj preto veliteľstvo ZD požadovalo, aby MNO zabezpečilo doplnky pre jednotky divízie, ktorá od 1. januára do konca júla 1942 „odsunula na Slovensko a stratila na padlých vyše 400 osôb a nedostala za nich žiadnu náhradu“.⁵¹

Situáciu, v akej sa nachádzala ZD, mohol priamo na mieste posúdiť minister národnej obrany gen. F. Čatloš, ktorý spolu s predsedom vlády V. Tukom v poslednej dekáde júla 1942 navštívil jej veliteľstvo a niektoré jednotky. V tomto čase sa realizovalo aj rozhodnutie o posilnení ZD. Dňa 30. júla došli tretie prápory pre pešie pluky 101 a 102. Veliteľstvo III/101 práporu (veliteľ stot. A. Uhrovič) sa umiestnilo v Ptiči a veliteľstvo III/102 práporu (veliteľ stot. L. Šuška, od začiatku augusta stot. P. Nerer) v Rečici. To novému veliteľovi ZD plk. gšt. R. Pilfouskovi, ktorý prevzal velenie 10. augusta, umožnilo zosilniť ochranu železničnej trate Pinsk – Gomeľ, a to v rozšírenom úseku (asi 210 km) od rieky Sluč na západe po Rečicu na východe. Západnú časť úseku od rieky Sluč po rieku Ptič obsadili jednotky II. (veliteľ mjr. O. Klement) a III. práporu pešieho pluku 101 a východnú časť, od rieky Ptič po most cez rieku Dneper pri Rečici, jednotky všetkých troch práporov pešieho pluku 102.⁵² Ďalšou podstatnou zmenou, ktorá sa premietla v organizácii i v bojových možnostiach divízie, bol príchod III/31 delostreleckého oddielu, ktorý došiel do Korostene 6. augusta 1942.⁵³ ZD po posilnení novými jednotkami mala v polovici augusta celkom 8042 príslušníkov (z toho 221 dôstojníkov, 90 rotmajstrov a 298 poddôstojníkov).⁵⁴ V jej výzbroji bolo 5565 pušiek (z toho 364 na sklade), 59 ťažkých guľometov (z toho jeden na sklade), 308 ľahkých guľometov, 16 protiletadlových kanónov kalibru 20 mm, 30 protitankových kanónov 37 mm (z toho 6 na sklade), 12 horských kanónov kalibru 75 mm, 8 ľahkých húfnic kalibru 100 mm, 17 mínometov kalibru 80 mm vz. 36 (z toho 1 na sklade), 6 obrnených automobilov, 285 nákladných a 59 osobných automobilov, 6 pozorovacích lietadiel Š-328 a 12 stíhacích lietadiel B-534.⁵⁵

Posilnenie ZD, podľa názoru plk. gšt. R. Pilfouska, umožňovalo „aktívny zásah proti nepriateľovi“, t. j., že pešie pluky sa už nemuseli „obmedzovať len na pasívne stráženie

⁵¹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.692/Taj., Ia, 1942.

⁵²Velitelia práporov: I/102 – mjr. M. Strapák, II/102 – stot. A. Czermin, III/102 – stot. P. Nerer.

⁵³Tamže.

VHA Trnava, f. ZD, III/5, p.pl. 102, č. 543/Taj., 1942.

Dislokácia ZD v polovici augusta 1942: Veliteľstvo divízie – Ovruch, veliteľstvo 101. p. pl. s rotou KPÚV a HKB – Kopceviči, veliteľstvo I/101 práporu s 1 čatou KPÚV a 4/101 rotou – Ovruch, 1/101 rota – Korosteň, 2/101 rota – Jeľsk, 3/101 rota – Žitomir (jedna čata v Korosteni), veliteľstvo II/102 práporu so 6/101 a 8/101 rotou a čatou KPÚV – Žitkoviči, 5/101 rota – Brinevo, 7/101 rota – Dziedovka, veliteľstvo III/101 práporu s 9/101 a 12/101 rotou a čatou KPÚV – Ptič, 10/101 rota – Ogol. Rudňa, 11/101 rota – Kopceviči, veliteľstvo 102. p. pl. s HKB, KPÚV (5 družst.) – Kozinky, veliteľstvo I/102 práporu s 1/102 a 4/102 rotou, 1 čatou 3/102 roty, KPÚV (3 družst.) – Kalinkoviči, 2/102 rota – Vasiljeviči, 3/102 rota – Aleksandrovka, veliteľstvo II/102 práporu s 8/102 rotou, 1 čatou 7/102 roty a KPÚV (2 družst.) – Mišenki, 5/102 rota – Terebovo, 6/102 rota – Klinsk, 7/102 rota – Michnoviči, veliteľstvo III/102 práporu s 11/102 a 12/102 rotou, KPÚV (2 družst.) – Rečica, 9/102 rota – Babiči, 10/102 rota – Demeči, veliteľstvo zmiešaného priezvedného oddielu s jazdeckou eskadrónou – Bragin, cyklistická eskadróna – Chojniky, pionierska rota 3 – Dovľady, kombinovaná spojovacia rota – Ovruch, letka 1 – Žitomir, letka 11 – Ovruch, 3. protiletadlová delostrelecká batéria – Ovruch, 4. protiletadlová delostrelecká batéria – Žitomir.

⁵⁴VHA Trnava, f. MNO, 20/16/4, č. 83.024/taj., I.odd., 1942.

⁵⁵Tamže.

VHA Trnava, f. MNO, 19/31/13, č. 82.938/ZVP, taj., 1942.

železničných objektov“.⁵⁶ Pilfousek svoj zámer viesť proti partizánom ofenzívne akcie, dal na vedomie príslušníkom divízie hneď po prevzatí funkcie, ktoré zverejnil v dôvernom rozkaze č. 76 dňa 13. augusta 1942. Popri upozornovaní, že pri styku s civilným obyvateľstvom si každý príslušník divízie musí pamätať, „že nepriateľ – partizáni majú v civilnom obyvateľstve svojich spravodajských orgánov – hlavne ženy“, a preto má obmedziť svoj styk s civilným obyvateľstvom na najnevyhnutnejšie a využívať ho na to, aby nenápadným spôsobom získal správy o pohybe a činnosti partizánov, charakterizoval svoju predstavu boja proti partizánom. „Boj proti partizánom, dokiaľ podľa príznakov a správ ide o malé sily, vedie sa v pridelených priestoroch aktívne podľa rozkazov a smerníc veliteľov priestorov automaticky, a to jak prenasledovaním hlásených partizánov, tak iniciatívnym prieskumom podozreľého terénu (lesov a dedín). Kde vlastné sily nestačia, bude vel. ZD organizovaná posila. Ak konajú spojenecké (nemecké) jednotky v pridelených priestoroch nejaké väčšie akcie, trvám na tom, aby sa veliteľia priestorov alebo ich zástupca ich zúčastnili.“⁵⁷

S Pilfouskovou predstavou vedenia ofenzívneho boja proti partizánom sa stotožňoval najmä veliteľ pešieho pluku 102 pplk. M. Lokšík. Dokladom toho bola nielen činnosť jeho jednotiek v predchádzajúcom období, ale aj akcie, ktoré uskutočnili v auguste 1942.

Večer 1. augusta pri Besujeve (juhozápadne od Rečice) prepadla asi 50 až 60-členná skupina partizánov kolónu troch nákladných automobilov od III/102 práporu, pričom padlo 8 slovenských vojakov.⁵⁸ V nasledujúcom dni pplk. Lokšík nariadil vykonať odvetnú akciu, ktorú mala v súčinnosti s letcami detašovanú v Kozinkách uskutočniť rota pod velením npor. L. Kleinerta. Ráno o 9.20 h slovenské lietadlá bombardovali a ostrelovali dedinu Maloduša, v ktorej sa v tom čase nenachádzali nijakí partizáni. Po príchode pešej roty do horiacej Maloduše npor. L. Kleinert zhromaždil jej obyvateľov a vybral 15 členov rodín, ktorých príbuzní boli pri partizánoch. Medzi nimi „bolo viac žien s malými deťmi, 1 – 2-ročnými a niekoľko detí do 10 – 15 rokov“.⁵⁹ Potom nariadil odviesť ich do domu asi 15 m od zhromaždených obyvateľov a tam zastreliť. Po vykonaní popravy bol dom zapálený. Svedkami tohto zločinu sa stali príslušníci asistenčnej čaty a požiarinej jednotky, ktoré pod velením veliteľa cyklistickej eskadrony npor. Š. Belku vyslal z Chojníka veliteľ zmiešaného priezvedného oddielu pplk. J. Kmicikievič. Poprave obyvateľov obce sa nepodarilo zabrániť, napriek protestom npor. Š. Belku a dôstojníkov zmiešaného priezvedného oddielu, ktorí boli s asistenčnou jednotkou. O udalostiach v Maloduši poslal pplk. J. Kmicikievič 3. augusta hlásenie veliteľovi ZD spolu s hlásením, ktoré podpísali npor. Š. Belka, npor. L. Donoval, por. I. Gašš a por. F. Riška. Zároveň veliteľa divízie žiadal, aby predmetné hlásenie bolo predložené MNO a „aby sa vysvetlilo raz navždy poslanie ZD, že je strážnym oddielom a nie trestnou inkvizíciou so stredovekými spôsobmi...“⁶⁰ Okrem toho plk. P. Kunu informoval, že z mnohých obcí sa mu sťažovali, „že v zime a z jara bolo mnoho ľudí postrieľaných slovenskými jednotkami a že títo ľudia boli nevinní“.⁶¹ Vyjadril aj svoj nesúhlas s postupom, aký bol uskutočnený v Maloduši a hoci akceptoval, že „vojak musí byť v nevyhnutných prípadoch krutý vo svojich povinnostiach a tvrdým“, upozorňoval, že „v prípade Maloduši táto tvrdosť nebola na mieste“. V oficiálnej odpovedi, ktorá bola z veliteľstva ZD odoslaná 9. augusta, sa však dočkal výčitky, že proti partizánom nezakroču-

⁵⁶VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.692/taj. Ia, 1942.

⁵⁷VHA Trnava, f. ZD, I/36, dôv. rozkaz vel. ZD č. 76.

⁵⁸HA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.692/Taj. Ia, 1942.

⁵⁹VHA Trnava, SZ – X – 107.

L. Kleinerta 10. decembra 1947 Národný súd odsúdil na trest smrti.

⁶⁰Tamže.

Hlásenie dôstojníkov zmiešaného priezvedného oddielu sa však k ministromi národnej obrany nedostalo. O akciách 102 pešieho pluku informoval pplk. Kmicikievič gen. F. Čatloša po návrate na Slovensko za prítomnosti plk. P. Kunu, pplk. M. Lokšíka, pplk. M. Palkoviča, pplk. V. Kanáka a pplk. E. Lendvaya.

VHA Trnava, SZ – X – 35.

⁶¹VHA Trnava, SZ – X – 107.

je „s potrebnou tvrdosťou“, že doteraz nehlásil „ani jediný prípad zničenia partizánskej skupiny, ba ani odstránenie jednotlivých partizánov“, hoci možností sa mu naskytilo veľa. V závere spisu mu veliteľ ZD nariadil, aby vo svojej oblasti „zakročoval proti partizánom a záškodníkom energicky, aby konečne boli partizánske skupiny v tomto priestore zničené“. ⁶² Ako reakciu na toto nariadenie poslal pplk. Kmicikievič 10. augusta veliteľovi ZD hlásenie, v ktorom po vymenovaní akcií zmiešaného priezvedného oddielu od 16. júla do 10. augusta uviedol: „Pobíjanie bezbranného živla domnele partizánskeho, žien, starcov a detí, nie je úkolom slovenského vojaka a ja neviem umele konštruovať z civilných obyvateľov partizánov, týchto pobíť a hlásiť, že som zničil taký a taký počet partizánov. Keď ale veliť. ZD takéhoto zakročovania si praje, prosím, aby bolo MNO požiadané o zriadenie odstrelujúcich oddielov, ktoré by nemali nič spoločného so slovenskou armádou...“ ⁶³

Na druhý deň po akcii v Maloduši vydal veliteľ pešieho pluku 102 rozkaz na vykonanie veľkej vyčist'ovacej akcie v súčinnosti s nemeckými jednotkami pod krycím názvom ADI. Jej cieľom bolo zničiť partizánske oddiely, ktoré sa podľa správ prieskumu nachádzali v priestore Vasileviči – Babiči – Demeči – Rečica. Podľa pplk. M. Lokšika sa táto akcia mala konať „v silne nepriateľsky naladenom území, kde obyvateľstvo je pod vplyvom nepriateľa a bude preto zákernosťou napomáhať partizánskym odrazom“. ⁶⁴ Zo slovenských jednotiek sa jej zúčastnili: skupina pod velením npor. L. Kleinerta (časť 7/102 roty, čata 2/102 roty, zdravotnícka hliadka), skupina pod velením npor. L. Gindla (časť kanónovej roty ako pešiáci, časť 7/102 roty, zdravotnícka hliadka), 9 a 10/102 rota, plukovná jazdecká čata pod velením npor. Záhoráka ako sprievod štyroch tankov z nemeckého pancierového vlaku 25, letecký detašmán Kozinky a improvizovaný pancierový vlak pod velením mjr. M. Strapáka. Z nemeckej strany boli na túto akciu vyčlenené: prápor SS pod velením sturmbannführera Massela, pancierový vlak 25, jedna pionierska rota s tromi kanónovými člnmi. Skupina npor. Kleinerta do akcie vyrazila z Rečice, skupina npor. J. Záhoráka s improvizovaným pancierovým vlakom z Demeči, skupina npor. L. Gindla z Babiči, 9 a 10/102 rota uzatvárali železničnú trať v úseku Babiči – Rabiusa, nemecký prápor SS s pancierovým vlakom 25 mali vyraziť z Kalinkoviči a nemecká pionierska rota z Mozyru. Cieľ akcii, ktorá sa začala 4. augusta a skončila sa 10. augusta, velil osobne pplk. M. Lokšík. ⁶⁵ Jeho zámer – zlikvidovať partizánske jednotky v priestore Babiči – Karovotiči – Budka – Molčany – Rabusa – Demeči, „obce a lesy očistiť od nepriateľských živlov“, však nevyšiel. Výsledkom akcie bolo zničenie opustených partizánskych táborov a vypálenie niekoľkých obcí. Medzi nimi aj obce Krinki, v ktorej skupina npor. L. Gindla vykonala 6. augusta prehliadku domov, pri ktorej sa našli dva nemecké vojenské opasky, nemecká polná miska, rôzne náboje a trhavina. Napriek tomu pplk. Lokšík v hlásení o akcii ADI uvádzal: „...prehliadkou bolo potvrdené, že obyvatelia obce Krinki sú partizánom naklonení a mnohé domy tu slúžia na prechovávanie streliva a trhavín. Domy, v ktorých bolo strelivo a trhaviny nájdené, boli zapálené. Majitelia domov však nemohli byť zaistení, keďže títo prechli zavčasu z obce.“ ⁶⁶ Nemecké jednotky zničili obce Besujev, Slob. Rovenskaja, Andrejevka a opäť zapálili Malodušu. K väčším priamym bojom s partizánmi nedošlo. Podľa veliteľa pešieho pluku 102 to bolo zapríčinené tým, že partizáni majú svoje tábory umiestnené „na ťažko dosiahnuteľných miestach, dobre maskované, na ostrovkoch barín a močiarov, ku ktorým prístup vedia mnoho raz len sami... prieskum pešími jednotkami do priestoru, kde má byť lágér, je skoro vždy predom odsúdený k nezdaru, keďže partizáni majú jedinečnú zpravodajskú sieť,

⁶²Tamže.

⁶³Tamže.

⁶⁴VHA Trnava, f. ZD, III/5, p. pl. 102, č. 380/Taj. 1942.

⁶⁵Počas akcie ADI, 6. augusta, asi 5 km západne od Glinnaja Sloboda partizáni prepadli auto, v ktorom sa viezol pplk. M. Lokšík so stotníkom J. Cisárikom a veliteľom nemeckého práporu SS. Auto bolo výbuchom granátu zničené, jeho posádka však vyviazla bez zranení.

VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.692/Taj. Ia, 1942.

⁶⁶VHA Trnava, f. MNO, č. 279.038/Taj, 1942.

vlastné stráženie a hliadkovanie. V ťažko dosiahnuteľných močiaristých krajoch je veľa a veľa možností, kde partizáni sa môžu bezpečne kryť pred prieskumom peších jednotiek, ba i pred prieskumom letca...“ Zároveň navrhol, „aby peším jednotkám, bojujúcim v lese boli pridelené tanky malej alebo strednej veľkosti... V dôsledku veľkého, lesnatého a močiaristého priestoru, neschodnosti terénu a malého počtu zaistovacích síl považujem za najúčelnejšiu zbraň proti zločinným bandám použiť v lese trvalého plynu“.⁶⁷ Pplk. Lokšík vysoko oceňoval činnosť letcov z detašmánu v Kozinkách, ktorí sa počas akcie zhostili svojej úlohy „veľmi dobre a prieskumom i náletmi okrem bojovej činnosti pôsobili na nepriateľa i civilné obyvateľstvo deprimujúco a výstražne“ a zdôrazňoval, že „tento účinok najmä u civilného obyvateľstva nedá sa ani dobre oceniť“. V spomínanom hlásení taktiež konštatoval, že akcia ADI „mala veľký morálny a bojový úspech taktiež u vlastných príslušníkov pluku. Vlastné jednotky spolupracovali s výborne organizovanými a vyzbrojenými nemeckými kamarátmi a ukázali sa v bojovom eláne ako rovnocenné, čo bolo s uspokojením konštatované i zo strany spolupracujúcich veliteľov nemeckých jednotiek. Keďže toto bola už druhá väčšia samostatná bojová akcia pešieho pluku 102 v spojení s nemeckými jednotkami a k tomu ešte doplnená i našim letectvom, dostala sa nášmu mužstvu jedinečná príležitosť preukázať výšku svojich vojenských vedomostí a bojovať vo zväzku vysokokvalitných zbraní nemeckých kamarátov.“ Za výkony preukázané v akcii ADI vojenský veliteľ Ukrajiny gen. Kitzinger vyslovil „svoje úplné uznanie a svoju mimoriadnu vďaku všetkým na tejto akcii sa zúčastneným dôstojníkom, poddôstojníkom a mužstvu slovenskej zaistovacej divízie, ktorí v boji s prefikáňm a úskočným súperom neprestajne dokazovali hrdinskú zasadzovacu pohotovosť...“⁶⁸

Čoskoro po skončení akcie ADI veliteľ pešieho pluku 102 iniciatívne vyslal na ďalšiu vyčist'ovaciu akciu (krycí názov PERUN) skupinu npor. Kleinerta, posilnenú čatou ťažkých guľometov a čatou mínometov, ktorá mala 15. augusta zlikvidovať partizánsku jednotku s počtom asi 250 až 300 osôb, nachádzajúcu sa v tábore asi 2,5 km západne od obce Maloduša. Tento raz sa Kleinertova skupina dostala do boja, počas ktorého s leteckou podporou tábor dobyla a zabila 42 partizánov.⁶⁹

Do ofenzívnej činnosti však boli nasadzované aj iné jednotky ZD. Tak napr. 11. augusta bol vyslaný pohotovostný oddiel z Ovrúča pod velením npor. M. Čordáša, posilnený 25 Lotyšmi, aby poskytol pomoc nemeckým žandárom v Skorodnoje, ktorých napadol asi 150-členný partizánsky oddiel. Výsledkom tejto akcie bolo 12 mŕtvych partizánov a zničenie tábora. V podvečer 17. augusta jednotka zmiešaného priezvedného oddielu zviaďla boj s parašutistami v priestore 12 km sverovýchodne od Bragina pri osade Mokrez, v ktorom jeden jej príslušník padol a dvaja boli ranení. Večer 23. augusta odišli z Ovrúča jednotky, ktoré mali uskutočniť akciu HROM v priestore severne od Skorodnoje, kde sa malo nachádzať asi 400 partizánov. Tejto akcie, ktorá začala v skorých ranných hodinách 24. augusta, sa zúčastnili 1/101 rota s čatou ťažkých guľometov, čatou štábej roty ZD a čatou III/31 delostreleckého oddielu (bez diel), dve čaty Litovcov zo Slavečna, dve roty Lotyšov (z Jel'ska a Ovrúča) a jazdecká jednotka nemeckého žandárstva zo Skorodnoje posilnená jedným družstvom ťažkých guľometov a čatou mínometov od I/101 práporu. Veliteľ 102. pešieho pluku však požiadal, aby sa tejto akcie mohla zúčastniť aj skupina npor. L. Kleinerta, ktorá mala uzatvoriť priestor akcie zo severu približne na čiare Jel'sk – Remesy. Akcia sa skončila 25. augusta. Podľa hlásenia veliteľstva Zaistovacej divízie bolo „zastrelených v boji 16 záškodníkov a 2 chytené špiónky po prevedenom výsluchu boli odstrelené. Vlastné straty žiadne.“⁷⁰ 6. septembra 1942 vykonal tridsaťčlenný jazdecký oddiel od pešieho pluku 101 prieskum v priestore Grabovo – Bobrik, na partizánov nenarazil,

⁶⁷Tamže.

⁶⁸VHA Trnava, f. ZD, I/29.

⁶⁹Tamže.

VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.747/Taj. Ia, 1942.

⁷⁰VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.747/Taj. Ia, 1942.

ale v Grabove zistil jedného spolupracovníka partizánov, ktorý bol popravený.⁷¹ O štyri dni neskôr bol celý zmiešaný priezvedný oddiel vyslaný na zničenie partizánskeho tábora nachádzajúceho sa asi 10 km severovýchodne od Chojník. Po priblížení k tábore nastal krátky boj, po ktorom sa partizáni stiahli do lesa a slovenská jednotka tábor vypálila. Okrem uvedených ofenzívnych akcií v čase od 10. augusta do 10. septembra 1942 jednotky divízie vykonali 14 prieskumných akcií, počas ktorých však na partizánov nenarazili. Značnú aktivitu v tomto období vykazovali aj partizáni. Podľa hlásenia veliteľstva divízie vykonali 33 diverzných akcií na železnici a cestných objektoch a 44 prepádov slovenských stráží. Straty slovenských jednotiek napriek tomu boli nízke, a to 1 mŕtvý a 9 ranených.

Najaktívnejšiu vyčist'ovaciu činnosť naďalej vykonával peší pluk 102. Podľa plk. gšt. R. Pilfouska mal jeho veliteľ z nemeckej strany plnú dôveru a „hlavne činnosťou pešieho pluku 102 získala si ZD uznanie a dobré meno“.⁷² Na druhej strane mal Pilfousek vážne výhrady voči zmiešanému priezvednému oddielu. Začiatkom septembra 1942 oznamoval ministrovi národnej obrany, že v dôstojníckom zbere tohto oddielu pozoroval „priamo nenávisť k veliteľovi a príslušníkom pešieho pluku 102“⁷³, že sa ich nenávisť obracia aj „proti nemeckým žandárom a jednotkám SS, ktoré obviňujú, že pod ich ochranou tieto nevinných ľudí, ženy a deti odstreľujú a spaľujú...“ Podľa R. Pilfouska toto „negatívne stanovisko dôst. zboru SPO, ktorý by radšej bojoval u RD proti priamemu nepriateľovi... sa ovšem zrkadlí aj v duši im zverených vojakov – a nie je div, že vojaci SPO vedú rôzne nemiestne a nepredložené reči... Výsledok skoro všetkých akcií SPO bol až na jednu u Mokrezu, vždy negatívny...“ Z toho dôvodu navrhoval, aby príslušníci jazdeckej eskadrony, ktorá sa mala vrátiť na Slovensko, s výnimkou tých, ktorí bojovali pri osade Mokrez (17. 8. 1942), „nedostali na Slovensku žiadne obvyklé vyznamenanie za zásluhy preto, že tieto nemajú“. Kriticky sa vyjadril aj o pešom pluku 101 a žiadal výmenu jeho veliteľa pplk. M. Palkoviča, ktorý „nepreviedol ani jednu akciu... Pasívne sedí na trati, vyhovárajúc sa, že nemá dostatok síl... je len žiaduce, aby peší pluk 101 dostal veci oddaného veliteľa.“ Aby hodnotenie pplk. Palkoviča a pešieho pluku 101 vyznelo presvedčivejšie, upozorňoval ministra národnej obrany, že pomer „úspechov a snažení je vidieť aj z udeľených nemeckých vyznamenaní, kde u pešieho pluku 102 je doteraz 28 železných krížov, zatiaľ u pešieho pluku 101... nie je od môjho príchodu k ZD ani jedno nemecké vyznamenanie“.

* * *

Narastajúce prejavy rozkladu divízie spočívajúce v neochote časti jej príslušníkov bojovať proti partizánom, v ich protinemeckých postojoch a množiacich sa prechodoch k partizánom, chcel Pilfousek riešiť nielen výmenou nespoľahlivých či málo aktívnych veliteľov, ale aj zintenzívnením výchovného pôsobenia na vojakov. Preto v smernici pre výchovnú činnosť zo 4. septembra 1942 nariad'oval všetkým veliteľom od veliteľa roty vyššie, aby raz za týždeň

⁷¹Tamže.

⁷²VHA Trnava, f. ZD, I/4, š. 50.012/Taj. Ic, 1942.

⁷³Tamže.

V súvislosti s odchodom pplk. J. Kmicikieviča na Slovensko poslal plk. gšt. R. Pilfousek ministrovi národnej obrany protokol, ktorý napísal z vyšetrovania veliteľa jazdeckého priezvedného oddielu, počas ktorého mu položil aj otázku, či mu je známy „Führerom vydaný rozkaz, že za zákerné usmrtenie Nemca, alebo spojenca prevedú sa v kraji, kde sa stal prepád represálie aj na zdánlivo nevinnom civilnom obyvateľstve“. Pplk. Kmicikievič odpovedal, že takýto rozkaz od svojich predstavených nedostal, a teda o ňom nevie. Na otázku čo je príčinou, že dôstojníci zmiešaného priezvedného oddielu sú zaujatí proti nemeckému žandárstvu, jednotkám SS, proti pešiemu pluku 102 a osobe pplk. Lokšika, pplk. Kmicikievič o. i. odpovedal: „Dôst. zbor SPO nebol zaujatý, len kriticky posudzoval jednanie SS-manov v priestore SPO, kde pálili celé dediny, hádzali živých ľudí do ohňa a po prevedení týchto činov odišli a nechali SPO v tomto pobúrenom prostredí...“ V súvislosti s akciou jednotky pešieho pluku 102 v obci Maloduša pplk. Kmicikievič uviedol, že asistenčný oddiel, ktorý vyslal z Chojník „po príchode do obce Maloduša a zistil, že slovenskí letci strieľali a bombarovali civilné obyvateľstvo, ktoré sa išlo modliť a slovenská jednotka z Rečice odstreľovala ženy, deti a starcov a invalidov o barlach... veliteľ odstreľujúcej roty povedal, že takéto jednanie s civil. obyvateľstvom je u p. pl. 102 zvykom... asist. oddiel odišiel, lebo keby tam bol zostal, bolo by došlo k bratrovražednému boju.“

VHA Trnava, f. ZD, I/1, č. 50.013/Taj. vel., 1942.

zvolali všetko voľné mužstvo a predniesli prednášky zamerané na vojenskopolitickú situáciu, postup spojeneckých vojsk na východe, pomer Slovenska k Nemecku, spôsoby boja partizánov a všetky prípady neprístojností, ktoré sa stali v ich jednotke.⁷⁴ V závere smernice upozorňoval, že „každý dôstojník musí zaujať kladné stanovisko a postoj k svojej úlohe a je zodpovedný za zmyšľanie svojej jednotky a nielen to, ale veliteľ podnikne všetko, aby každý jednotlivec jednotky bol pevným hlásateľom a zástancom myšlienky Novej Európy.“ Okrem toho zakázal používať označenie partizán so zdôvodnením, že ním „v ruskej reči označujú hrdinského bojovníka a osloboditeľa“ a že „protivník vedome využíva zmysel tohto slova k vytvoreniu sympatií u obyvateľstva“ a nariadil používať slovo „bandita“.⁷⁵ Zakázal aj počúvať nepriateľský rozhlas, pričom zdôraznil, že by to bola „prinajmenšom nevďačnosť k nemeckému národu a nemeckej armáde...“, ktorá nám nedávno zase zapožičala 20 rádiopristrojov pre posluš slovenských a nemeckých staníc“.⁷⁶

Ambiciózny veliteľ ZD plk. gšt. R. Pilfousek sa pustil aj do riešenia konfliktov, ktoré vznikali najmä medzi príslušníkmi zmiešaného priezvedného oddielu, nemeckými žandarmi a miestnymi milicionármi v Bragine. Vyšetrovanie, ktoré viedol osobne, uzatvoril tým, že 5. septembra nariadil premiestniť veliteľstvo priezvedného oddielu a jazdeckú eskadronu do Chojník, ministromi národnej obrany podal sťažnosť na pplk. J. Kmicikieviča, npor. J. Gondu a npor. L. Donovala a ubezpečoval ho, že nový veliteľ zmiešaného priezvedného oddielu pplk. J. Veselý a dôstojnícky zbor „dajú duch jednotky v čo najkratšom čase do poriadku“.⁷⁷ V osobitnom dôvernom rozkaze č. 8, ktorým vydal smernice pre boj proti partizánom, po konštatovaní, že „u jedného útvaru dôstojnícky zbor kritizoval počínanie jedného druhého nášho útvaru, jeho dôstojníkov a nemeckých jednotiek a žandarmerie, že pri akciách odstrelili ženy a deti, že zapálili osady, domky, atď.“, upozorňoval, že dňom „1. 9. 1942 má právo odstrelovať mimo boj, aj zapalovať osady a domky záškodníkov a ich pomocníkov jedine nemecká polícia, ktorá sa akcie účasti, alebo ktorej tieto osoby boli ako rebelovia odovzdaní. Len vo výnimočných prípadoch môže to urobiť slovenská jednotka pod velením dôstojníka, ktorý za to nesie plnú zodpovednosť“.⁷⁸ Zároveň zakazoval všetkým veliteľom ZD kritizovať počínanie slovenských veliteľov a nemeckých jednotiek pri vyčisťovacích a trestných akciách.

Ďalším opatrením veliteľa ZD bolo vydanie „Smernice pre boj so záškodníkmi“. V nej opätovne zdôraznil, že, ak sa má účelne čeliť partizánskej činnosti, nestačí pasívna obrana, a preto každý „samostatný veliteľ (veliteľ stráže, veliteľ ubytovacieho miesta, každý veliteľ úseku a priestoru) vedie vo svojom záujmovom priestore boj proti záškodníkovi ofenzívne“. Ofenzívna činnosť mala spočívať najmä vo vysielaní prepadových skupín, ktoré mali obklúčať partizánov v ich táboroch alebo ich stíhať a prenasledovať, v plánovitom „prečisťovaní“ podozrivého terénu a osád, v ktorých

⁷⁴VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.702/Taj. Ia, 1942.

⁷⁵FALŤAN, S.: Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze. Bratislava, SVPL 1957, s. 81.

⁷⁶VHA Trnava, f. ZD, I/50b, rozkaz č. 114.

Úlohy nariadené smernicou veliteľa ZD boli pre peší pluk 102 rozpracované smernicou veliteľa pluku, v ktorej sa o. i. uvádzalo: „Treba znovu a neustále zdôrazňovať...; že boj, ktorý na tomto priestore vedieme, je vo svojich dôsledkoch skutočne bojom o uchovanie samobytnosti nášho slovenského národa, našej slovenskej kultúry... Vyznamenania, ktoré sú príslušníkom v poli udeľované Vodcom Veľkonemeckej ríše, bezpečne svedčia, že náš boj je vysoko cenený a uznávaný... Od počiatku októbra m. r. tu v tomto kraji vojaci a dôstojníci nášho pluku previedli už mnoho bojov, priniesli veľké obete a vykonal veľký kus požehnaného konsolidačného diela pre zdravý a pokojný život tohto priestoru. Práca a boje nášho pluku boli najlepšie ocenené Wehrmachtbefehlshaber Ukraine, gen. let. Kitzingerom a inými nemeckými generálmi... Udelenie doposiaľ 45 vyznamenaní Železným krížom II. triedy je pre náš pluk najlepším dôkazom ocenenia zo strany najvyššieho velenia nemeckej brannej moci... Vedomie, že všetko čo tu konáme slúži len a len zábezpeke budúcnosti nášho národa, nech je jasným ukazovateľom všetkým...“

VHA Trnava, f. ZD, II/5, ppl. 102, č. 666/Taj., 1942.

⁷⁷VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 50.012/Taj. Ic, 1942.

Plk. gšt. Pilfousek sa neskoršie vyjadril, že skutočne „obrat nastal, keď SPO prevzal pplk. Veselý s novými dôstojníkmi. Za krátky čas stala sa z SPO najlepšia a najspolahlivejšia jednotka ZD – moja úderná jednotka.“

VHA Trnava, f. 55, kr. 53, MNO č. 103.538/14, dôv. 1944.

⁷⁸VHA Trnava, f. MNO, 32 – 2/14, č. 105.315, II/1, dôv., 1942.

sa objavili partizáni a v obsadení ich zásobovacích ciest. Podľa plk. Pilfouska najvhodnejšou prepadovou jednotkou pre akcie v rámci plukovného úseku mala byť zosilnená rota (štyri čaty, družstvo ťažkých guľometov a mìnometná čata). Smernice taktiež stanovovali zásady presunu jednotiek do priestoru bojovej akcie, charakterizovali spôsob vedenia boja a spolupráce s letcami.⁷⁹ Požadovali, aby velitelia rozvinuli širokú spravodajskú sieť medzi civilným obyvateľstvom, hliadkovanie stráží v najbližšom okolí svojich stanovišť s cieľom znemožniť partizánom prípravu útoku na strážnice, ubytovacie miesta a strážené objekty. V súlade s týmito smernicami boli potom dočasne vytvorené plukovné prepadové skupiny v sile roty a práporné v sile čaty.

* * *

Možnosti ZD pri plnení úloh spojených s ochranou železničných tratí, strážením mostov, skladísk a iných objektov, s prieskumnými, vyčist'ovacími a trestnými akciami malo zvýšiť jej posilnenie čatou ľahkých tankov (7 kusov LT vz.40) a piatimi kozáckymi rotami (533 osôb).

Čata ľahkých tankov pod velením npor. J. Achimského došla k ZD 30. augusta. Dňa 3. septembra boli 3 tanky pridelené pešiemu pluku 101 a 4 tanky pešiemu pluku 102.⁸⁰ Veliteľ čaty s technickým personálom zostal pri pešom pluku 102. Do prvej bojovej akcie bola časť z nich nasadená už 9. septembra 1942, keď veliteľ pešieho pluku 102 vyslal prepadovú hliadku v sile troch tankov a dvoch peších čiat do priestoru obce Kozinky. Vo večerných hodinách hliadka narazila na partizánov, ktorí sa po krátkom boji dali na ústup. Ich prenasledovanie však nebolo možné pre tmu.⁸¹

Kozácky oddiel, pridelený ZD na základe rozhodnutia vojenského veliteľa Ukrajiny, došiel 14. septembra do Ovruča bez výstroja a výbroje.⁸² Zbrane mu boli slávnostne odovzdané 1. októbra 1942 a od začiatku novembra kozácke jednotky začali vykonávať strážnu službu najmä na železničnej trati Pinsk – Gomeľ v úseku ZD a spolu so slovenskými jednotkami sa zúčastňovali aj na prieskumných, vyčist'ovacích a trestných akciách. Plk. Pilfousek už po akcii II/102 práporu (veliteľ stot. A. Czermin), ktorú v súčasnosti s nemeckými žandármí a miestnymi milicionármí uskutočnil v priestore osady Veľké Seľutice (18. 11.), s uspokojením hlásil na MNO: „...V dedine sa nachádzajúcim nebola daná možnosť uniknúť... Vlastné straty neboli žiadne. Dedina Veľké Seľutice bola celá vypálená. Kozáci sa osvedčili.“⁸³

Veliteľ ZD sa usiloval, aby jeho nariadenie o ofenzívnej činnosti proti partizánom sa prejavilo aj v praktickej činnosti podriadených jednotiek. Že tomu tak skutočne aj bolo, svedčia situačné hlásenia, ktoré posielal na MNO od konca prvej dekády septembra 1942. Už v prvom z nich, t. j. za obdobie od 10. septembra do 10. októbra, hlásil, že činnosť ZD sa vyznačovala zvýšenou aktivitou proti partizánom, pričom akcie jej jednotiek boli organizované v súčinnosti

⁷⁹VHA Trnava, f. MNO, 32 – 2/14, č. 106.033/II/1, dôv., 1942.

„Hneď po nadviazaní dotyku prieskumným sledom a orientácii o situácii prejde jednotka bez dlhých príprav a to najmä obchvatom na obidve krídla k útoku tak, že krídelné čaty automaticky zaútočia z obidvoch strán a rýchlym prepadom (paľbou) hľadia brániacu sa skupiu pripútaním na mieste zničiť. Ak sa pripútanie podarí, prípadne tuhého odporu zasiahnu ťažké zbrane (TG a minomety) s najväčšou hustotou paľby a po tejto demoralizujúcej paľbe prejde skupina k vzteči a likviduje bodákovým útokom nepriateľské sily a zabráni ich úteku. Spôsob tohoto boja musí mať každý člen skupiny v krvi, nakoľko rozhoduje tu smelosť a rýchlosť prevedenia. Spolupráca s letcom: najmä pri zisťovaní záškodníkov je veľkým usnadnením letecký prieskum, nakoľko najväčším umením je (nepriateľa) záškodnícke bandy nájsť, prinútiť ich k prijatiu boja a pripútať, resp. znemožniť ich uniknutiu, nakoľko sa vyhýbajú zásadne otvoreného boja s organizovanou jednotkou... treba preto zásah letca vykonať zásadne podľa požiadavkov veliteľa skupiny bojujúcej, pri objavení sa letca rozmiestniť pozorovateľov na vyšších stromoch, aby uvidel znamenia (rakety) dávané letcom a upozornili letca na prítomnosť vlastných jednotiek vypálením rakiet zo zeme...“

⁸⁰VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 747 /Taj., Ia, 1942.

VHA Trnava, f. ZD, I/49, rozkaz č. 114.

⁸¹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.747/Taj., Ia, 1942.

⁸²VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.826/Taj., Ia, 1942.

⁸³VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.941/Taj., Ia, 1942.

s nemeckými policajnými jednotkami. „Prečistil a upokojil sa priestor najmä okolo SV divízie a plukov a prišlo sa k ničeniu záškodníckych lágrov (táborov) a prenasledovaniu podľa správ. Do tohoto boja zasahuje s úspechom aj naše letectvo pozorovacie a stíhacie, ako aj jednotky PA a tankov. Jednotky ZD dosiahli v tejto dobe viacero pozoruhodných úspechov za minimálnych strát, čo bolo uznané aj nemeckým veliteľstvom a za túto dobu bolo pre našich príslušníkov vydaných 7 železných krížov.“⁸⁴

To, že straty neboli vysoké – 4 padlí a 12 ranených, však nebolo zásluhou veliteľa divízie, ale výsledkom toho, že partizáni sa vyhýbali otvoreným bojom so slovenskými jednotkami, neútočili na slovenské stráže s cieľom ich zničiť, ale neraz aj s ich priamou alebo nepriamou pomocou sa pokúšali podmínať železničnú trať alebo ničiť mosty a iné objekty, že existovali kontakty jednotlivcov i niektorých stráží s partizánmi, na základe ktorých sa boj iba predstieral. V 21 hlásených prepadoch stráží boli zranení traja slovenskí vojaci a ostatné straty pripadli na boje pri takmer päťdesiatich protipartizánskych vyčist'ovacích akciách a prieskumoch. Aj tie sa však väčšinou skončili bez nadviazania kontaktu s partizánskymi jednotkami. V prípade, keď došlo k boju, boli aj straty. Tak tomu bolo pri stretnutí prieskumnej hliadky s partizánmi 25 km východne od Kopceviči 19. septembra a 20. septembra pri výbuchu míny pod nákladným autom asi 3,5 km východne od Kopceviči smerom na Ogoliči. Hneď na druhý deň bola do Ogoliči vyslaná trestná skupina v sile roty, ktorá osadu vypálila. Ďalšie straty boli 23. septembra počas prieskumu, ktorý vyslal peší pluk 101 v sile čaty posilnenej žandarmi a milicionármi do priestoru osady Večín, 1. októbra počas boja prieskumnej hliadky 9/102 roty juhovýchodne od Babiči a 8. októbra 1942 pri vyčist'ovacej akcii zmiešaného priezvedného oddielu v priestore Lojev – Rečica. Už v hlásení za nasledujúce obdobie (od 10. októbra do 10. novembra 1942) sa veliteľ divízie nemohol nijako chváliť, pretože ZD v tomto období utrpela neobvykle vysoké straty. V dôsledku bojovej činnosti mala 49 padlých a 24 ranených.⁸⁵

Jednotky určené na stráženie železnice Pinsk – Gomel a Kyjev – Korosteň – Sarny v októbri 1942 zdokonaľovali ochranu strážnic a opevňovali ich.⁸⁶ O rozsahu strážnej služby svedčí skutočnosť, že na konci prvej dekády októbra 1942 jednotky divízie denne stavali 148 stráží (v sile od 4 do 49 osôb) na železničných tratiach, cestných komunikáciách a v posádkach.⁸⁷

⁸⁴VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.826/Taj., Ia, 1942.

⁸⁵VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.905/Taj., Ia, 1942.

⁸⁶ZD strážila trať Pinsk – Gomel piatimi pešími prápormi v dĺžke 210 km a železničnej trate Kyjev – Korosteň – Sarny jednotkami III/31 delostreleckého oddielu. Okrem toho ZD zabezpečovala ochranu cesty Korosteň – Ovruč – Kozinky jednou zosilnenou rotou.

VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 83.905/Taj., Ia, 1942.

⁸⁷VHA Trnava, f. MNO, 21/66/19, č. 83.269/11, Taj., 1942.

Dislokácia ZD na konci prvej dekády októbra 1942: veliteľstvo ZD – Ovruč, veliteľstvo 101. p.p. s pomocnou rotou, HKB/101 – Kopceviči, rota KPÚV/101 – Ptič (1 čata – Zitkoviči, 1 čata – Ovruč), veliteľstvo I/101 práporu s 1/101 rotou – Ovruč, 2/101 rota – Jeľsk (1 čata – Slovečno), 3/101 rota – Korosteň (1 čata – Olevsk, 1 čata – Bialkurovice, 1 čata – Lubny), 4/101 rota – Ovruč, veliteľstvo II/101 práporu – Zitkoviči, 5/101 rota – Brinevo, 6/101 rota – Zitkoviči, 7/101 rota Dzedovka, 8/101 rota – Zitkoviči, veliteľstvo III/101 práporu – Ptič, 9/101 rota – Ptič (1 čata – Kopatkeviči), 10/101 rota – Ogoliči (1 čata – Muľarovka), 11/101 rota – Ptič (1 čata – Kopatkeviči), veliteľstvo 102. p.p. s pomocnou rotou, HKB/102 a rotou KPÚV /102 – Kozinky, veliteľstvo I/102 práporu s 1/102 rotou – Kalinkoviči, 2/102 rota – Vasiljeviči (1 čata – Nachov), 3/102 rota – Aleksandrova (1 čata – Kalinkoviči), 4/102 rota – Kalinkoviči, veliteľstvo II/102 práporu – Mišenki, 5/102 rota – Terebovo, 6/102 rota – Klinsk, 7/102 rota – Michnoviči (1 čata – Kazurz, 2 čaty – Mišenki), 8/102 rota – Mišenki, veliteľstvo III/102 práporu – Rečica, 9/102 rota – Babiči, 10/102 rota – Demeči, 11/102 rota – Rečica (1 čata – Bronnoje), 12/102 rota – Bronnoje, čata tankov vz. 40 – 3 tanky v Kopceviči a 4 tanky v Kozinkách, improvizovaný pancierový vlak – Kalinkoviči, skupina vzdušných zbraní – Ovruč, letecký detašmán – Kozinky, letka 1 – Žitomir, letka 11 – Ovruč, 3. protiletadlová batéria – Ovruč, 4. protiletadlová batéria – Žitomir, zmiešaný priezvedný oddiel – Chojniki, čata pancierových automobilov – Chojniki (3 OA v Ovruchi), III/31 delostrelecký oddiel – Korosteň, pionierska rota 3 – Dovljady, kombinovaná spojovacia rota – Ovruč, divízny spojovací park – Žitomir, divízny zbrojný park – Žitomir, poľná nemocnica 1 – Ovruč, dezinfekčná kolóna – Ovruč, veterinárska ambulancia – Ovruč, poľný súd – Ovruč, intendančný park 2 – Ovruč, poľný bitúnok – Ovruč, poľné pekárne Ovruč a Kalinkoviči, vozotajská kolóna – Ovruč, nákladná automobilová kolóna 221 a 322 – Ovruč

Okrem stráženia vykonali v čase od 10. októbra do 10. novembra takmer sedemdesiat prieskumných a vyčisťovacích akcií. Často však museli vysielat' aj ozbrojené sprievody zásobovacích kolón. Takmer všetky prieskumné a vyčisťovacie akcie, vrátane dvoch veľkých vyčisťovacích akcií pod kryciami názvami KRANICH (8. 10. – 20. 10.) a NOVEMBER (4. 11. – 7. 11), ktoré uskutočnili jednotky pešieho pluku 101 v súčinnosti s nemeckými policajnými rotami, lotyšskými jednotkami a rotou miestnych milicionárov, sa skončili bez priameho bojového stretnutia s partizánmi. Ťažkými stratami sa však skončili boje slovenských jednotiek, v dňoch 3. a 8. novembra 1942.

Dňa 3. novembra o 02.30 h zoskupenie partizánskych oddielov (približne 1300 až 1500 osôb) napadlo obec Ptič so zámerom viazať tam nachádzajúce sa nemecké a slovenské (III/101 prápor) jednotky, aby nemohli zasiahnuť do boja o železničný most cez rieku Ptič, ktorý mali partizáni zničiť. Pred útokom partizáni od slovenských vojakov získali nielen informácie o sile a rozmiestnení vojska v Ptiči a o ochrane železničného mostu, ale aj prísľub, že nebudú na partizánov strieľať.⁸⁸ Na západnom brehu rieky strážila most slovenská stráž (24 mužov). Jej veliteľ už o 03.20 h oznámil veliteľovi III/101 práporu, že nedokáže odolať náporu partizánov. Nato veliteľ práporu stot. Uhrovič vyslal z Ptiča na pomoc oddiel v sile približne 30 mužov, družstvo KPÚV a jeden mínomet pod velením por. O. Brzáča. Než však tento oddiel prekonal priestor medzi obcou a železničným mostom, ktorý bol obsadený partizánmi, stráž bez strát ustúpila na východný okraj mostu. Oddiel por. Brzáča, ktorý bol v tom čase asi 300 až 400 metrov od mostu, nemohol zabrániť tomu, aby partizáni podmínováli most a asi o 04.45 h zničili jeho západnú časť. Po zničení mostu partizáni ustúpili. Na pomoc stráži bol vyslaný aj improvizovaný pancierový vlak, ktorý však do boja nezasiahol, pretože asi 2 km východne mosta nabehol na mínu a vykoľajil sa. Boj pri železničnom moste a pri obci Ptič sa skončil o 07.30 h. Slovenské jednotky utrpeli minimálne straty – dvoch ranených z oddielu por. Brzáča. V tomto čase sa zhodou okolností z Kopatkevič do Ptiča presúvala čata pod velením por. G. Forgácha, ktorá išla pre proviant a nevedela o útoku partizánov. Pri osade Mlynok (7 km severne od Ptiča) narazila na partizánov vracajúcich sa z akcie a začala na nich paľbu. Nastal boj, v ktorom padlo 22 príslušníkov čaty, vrátane por. Forgácha. Veliteľ III/101 práporu vyslal bojujúcej čate na pomoc kombinovaný oddiel pod velením stot. J. Kleina a por. O. Brzáča (60 mužov s dvoma KPÚV a dvoma mínometmi). Keď však oddiel došiel na miesto boja, našiel len 22 mŕtvych a dvoch ranených vojakov, pretože partizáni po rozbití čaty odišli smerom na Kuritiči. Padlých vojakov previezli do obce Ptič, kde boli 4. novembra 1942 pochovaní.⁸⁹

Na základe správ získaných od nemeckej polície v Bragine 7. novembra 1942, že Lojev obsadila veľká skupina partizánov, veliteľ zmiešaného priezvedného oddielu pplk. J. Veselý nariadil vyčisťovaciu akciu, pre ktorú určil II. eskadronu posilnenú čatou I. eskadrony, družstvom ťažkých guľometov a dvoma pancierovými autami pod velením mjr. I. Fajnora. Na druhý deň o 09.00 h vyrazila skupina mjr. Fajnora z Chojník do Bragina. Odtiaľ veliteľ skupiny vyslal predvoj v sile jednej čaty a dvoch obrnených automobilov pod velením npor. V. Bargára. Napoludnie sa predvoj priblížil k Lojevu a obrnené automobily vošli do obce. Tu sa dostali do paľby partizánov. Predvojová čata pod velením npor. I. Sadvského sa okamžite rozvinula do rojnice a začala boj. V tom čase mjr. Fajnora nariadil rozvinutie eskadrony, ktorá zaujala východisko na útok v hlbokkej priekope asi 600 m pred Lojevom. Vyraziť do útoku však znemožnila paľba partizánov z mínometov a diel. Predvojová čata medzitým ustupovala v silnej paľbe

⁸⁸ „S Jánom Nálepkom a jeho priateľmi bolo dohodnuté, že sa Slováci zúčastnia vyhodnenia mostu a rozdrvenia nemeckej posádky. Slováci odovzdali partizánom predovšetkým plán opevnenia tohto rajónu a sľúbili, že počas operácie nebudú posádky v Petrikove a Muľarovke klásť odpor, že vojaci nebudú strieľať na partizánov a v dohodnutý čas začnú delostreleckú a mínometnú paľbu na stanici Ptič....“

NÁLEPKA, J.: Druhá maturita (a nové poznatky o kpt. Jánovi Nálepkevi). Bratislava, NVK International 1995, s. 194.

⁸⁹VHA Tmava, f. MNO, 22/96/11, č. 83.436/1, Taj., 1942.

protivníka, ktorému sa podarilo zasiahnuť a zapáliť obe pancierové autá. Eskadróna mjr. Fajnora sa udržala vo svojom postavení do 13. 45 h, keď sa začal silný útok partizánov na jej pravé krídlo, ktorý prinútil mjr. Fajnora vydať rozkaz na ústup. Napriek silnej paľbe partizánov sa eskadróna podarilo ustúpiť do osady Krupiejki. Pretože aj tu bola ohrozovaná paľbou, pokračovala v ústupe až k svojim trénom nachádzajúcim sa asi 5 km za Krupiejkami. Odtiaľto sa presunula do osady Senskaja, kde ošetrili ranených. Potom pokračovala v presune do Chojník, kde dorazila asi o 18.00 h. Medzitým však pplk. J. Veselý po správe, že eskadróna mjr. Fajnora bojuje s partizánmi, vyrazil so svojou zálohou (1 čata, 1 mínometná čata a zvyšok štábnej eskadróny) smerom na Bragin – Mokrez – Byvalki – Senskaja s úmyslom napadnúť z boku zostavu partizánov v domnienke, že eskadróna mjr. Fajnora pokračuje v boji. Po príchode k osade Krupiejki sa skupina vedená pplk. J. Veselým dostala do guľometnej paľby partizánov, ktorí ju začali obkľučovať. Uvedomiac si riziko zotrvania v boji pplk. J. Veselý vydal rozkaz na ústup a odpútanie od protivníka. Výsledok vyčistiťovacej akcie bol tragický. Padol veliteľ predvojovej čaty npor. V. Bargár, pobočník veliteľa zmiešaného priezvedného oddielu npor. I. Sadovský a 19 príslušníkov mužstva. Zo skupiny veliteľa zmiešaného priezvedného oddielu padli 3 vojaci. Okrem toho bolo 8 ťažko ranených a 7 ľahko ranených vojakov.⁹⁰ Preto veliteľ divízie plk. R. Pilfousek nariadil, aby sa zmiešaný priezvedný oddiel a zosilnená 1/101 rota z Ovruča zúčastnili v súčinnosti s nemeckými jednotkami trestnej akcie, ktorá sa mala podľa rozkazu podplukovníka nemeckého žandárstva von Bredova uskutočniť 10. a 11. novembra.

Dňa 10. novembra o 05.30 h celý zmiešaný priezvedný oddiel opustil Chojniki a cez Bragin sa presunul do osady Senskaja, odkiaľ veliteľ oddielu vyslal prieskum do Lojeva. Ten zistil, že partizáni obec opustili a zmiešaný priezvedný oddiel ju bez boja obsadil. Dobytia Lojeva sa mali zúčastniť aj slovenskí letci, ktorí podľa požiadaviek pplk. von Bredova mali bombardovať Lojev a Krupiejki. Namiesto toho pravdepodobne omylom však bombardovali osadu Cholmyč, v ktorej sa práve nachádzala nemecká žandárska jednotka. Podľa rozkazov pplk. von Bredova 11. novembra pokračoval zmiešaný priezvedný oddiel v prieskume smerom na osadu Peretelka, kde sa dostal do krátkej prestrelky s menšou skupinou partizánov. Okolo 17.00 h dosiahol obec Petrick, odkiaľ odpochodoval do Rokytna. Tu sa ubytoval na noc, počas ktorej sa k obci priblížila skupinka partizánov. V krátkej prestrelke s ňou bol jeden príslušník oddielu ranený. Nasledujúci deň sa zmiešaný priezvedný oddiel vrátil do Chojník. 14. novembra v tomto mestečku pochovali padlých pri Lojeve. Na pohrebe sa zúčastnil aj veliteľ ZD. Ten si po obrade prehládol posádku a zostal na noc. Večer dostal správu, že v priestore Nové Barsuki, Mokanovič a Goroškov sa presunujú partizáni. S pplk. J. Veselým a veliteľom nemeckého policajného práporu dospeli k záveru, že ide o partizánov, ktorí odišli od Lojeva a odchádzajú na severozápad. Podľa názoru plk. Pilfouska, bolo málo pravdepodobné, aby sa partizáni odvážili napadnúť takú veľkú posádku, aká bola v Chojníkách. Napriek tomu nariadil posilniť stráž. Asi o 02.00 h miestni žandári hlásili, že ich veliteľskú budovu obkľúčili partizáni. Nato plk. Pilfousek nariadil vyhlásiť poplach. Niekoľko minút po vyhlásení poplachu sa začal boj. Prvým útokom sa partizánom podarilo obkľúčiť budovu veliteľstva zmiešaného priezvedného oddielu, obidve eskadróny a žandársku jednotku tak, že každá z nich musela bojovať na vlastnú päsť. Štábnej eskadróny a stráži pri veliteľskej budove oddielu sa podarilo odraziť prvý nápor partizánov o 04.00 h. O pol hodinu neskoršie sa to podarilo aj II. eskadróny, ktorej jedna čata prerazila obkľúčenie a nadviazala kontakt s obranou budovy veliteľstva oddielu. Potom sa jednotky II. eskadróny pod velením mjr. Fajnora pokúšali pomôcť I. eskadróny, ktorá ešte stále bola pod silným tlakom partizánov. O 05.30 h začali partizáni opäť útočiť na budovu veliteľstva oddielu a postavenie II. eskadróny. O 07.00 h prišla na pomoc posádke v Chojníkách posila od nemeckého policajného práporu z Bragina, ktorá vytlačila partizánov z priestoru cintorína juhovýchodne od mesteška. Zatiaľ v Chojníkách pokračoval boj, ktorý sa

⁹⁰VHA Tmava, f. Vária, 5/V/1, Relácia o akcii Lojev...

nepriaznivo vyvíjal najmä pre I. eskadrónu. Preto plk. Pilfousek nemeckú policajnú rotu, ktorá medzitým prenikla do mestečka, nasadil spolu s časťou jednotiek štábanej a II. eskadróny na pomoc I. eskadróne. Vytlačiť partizánov, ktorých počet sa odhadoval na 600 až 800, sa podarilo až o 12.30 h. Medzitým plk. Pilfousek povolal z Ovruča zosilnenú rotu, ktorá však dorazila až 16. novembra. Zmiešaný priezvedný odiel mal v tomto boji 3 padlých a 8 ranených. Nemecké jednotky utrpeli straty 5 mŕtvych a 8 ranených, miestna milícia mala 7 padlých a 3 ranených a kozácka jednotka 5 padlých a 15 zajatých.⁹¹

Do výkazu strát ZD sa výrazne zapísali aj straty spojené s prepadom dvanásťčlennej stráže pri cestnom moste v Sanjukách (7 km sv. od Jeľska) 18. novembra 1942. V boji padli dvaja príslušníci stráže a dvaja boli ranení. Jednotku, ktorá prišla na pomoc na nákladnom aute (16 mužov), asi 3 km východne od Jeľska prepadli partizáni a 15 jej príslušníkov padlo do zajatia.⁹² Za obdobie od 11. novembra do 10. decembra 1942 predstavovali straty divízie 9 padlých, 1 zomretého, 24 ranených, 37 nezvestných a 21 zbehov.⁹³

Veliteľ ZD musel okrem strát z bojovej činnosti zaznamenávať aj straty signalizujúce nárast prechodov k partizánom, a nešlo iba o jednotlivcov, ale aj väčšie skupiny. 11. novembra mu hlásili prepád jedenásťčlennej stráže umiestnenej asi 900 m východne od osady Staruški s tým, že príslušníci stráže sú nezvestní. V skutočnosti však prepád zinscenovala samotná stráž. Po predchádzajúcom dohovore s partizánmi zničila strážnicu a vodojem a spolu s tromi vojakmi zo susednej stráže odišla k partizánom.⁹⁴ Po tom, čo v období od 10. októbra do 10. novembra prebehlo k partizánom 7 príslušníkov pešieho pluku 101 (veliteľ pplk. J. Husár), sa v hlásení veliteľstva ZD na MNO konštatovalo, že sa tak stalo pravdepodobne pod vplyvom propagandy, ktorú sa partizáni „snažia vnášať medzi mužstvo tým, že hlásia, že nebojujú proti bratom Slovanom, ale proti Germánom“. Pripúšťalo sa však, že aj „ústup Rommela a obsadenie Maroka Američanmi poplietlo niektorým myseľ.“⁹⁵ O mesiac neskôršie v hlásení o situácii musel plk. Pilfousek po prvýkrát počas pôsobenia vo funkcii veliteľa ZD, otvorene konštatovať,

⁹¹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.909/Taj., Ia, 1942.

⁹²VHA Trnava, f. MNO, č. 83.530/Taj., 1942.

⁹³VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.941/Taj., Ia, 1942.

⁹⁴Tento prechod k partizánom opísal príslušník stráže slob. J. Mikula takto: „11. novembra 1942 sme sa rozhodli prejsť k partizánom. Keď nás už čakali v lese upozornil som aj ostatných chlapcov a veliteľa stráže. Partizáni mali so sebou povozy, na ktoré sme naložili našu výstroj a výstroj a všetci sme odišli. Strážnicu sme zapálili a z lesa sme niekoľkokrát vystrelili smerom na strážnicu, čo robilo dojem, že sme boli prapadnutí a zajatí. Tak sme sa dostali k partizánom Žigarovovej brigády...“ FAL'TAN, S.: Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze. Bratislava, SVPL 1957, s. 86.

⁹⁵VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.905/Taj., Ia, 1942.

Veliteľ p. pl. 101 pplk. J. Husár v hlásení veliteľovi ZD zhmľal príčiny častých prechodov príslušníkov jeho pluku k partizánom v piatich bodoch: „1/ Mužstvo peš. pluku 101 bolo dlhý čas v prostredí, kde k bojovej činnosti skoro vbebe nedošlo. Po pridelení úlohy na trati Pinsk – Gomeľ sa jeho dosavadný, pomerne pohodlný, život zmenil na tvrdú a nebezpečnú službu. 2/ Posledné udalosti, najmä prepád čaty z Kopatkeviči, priviedol mužstvo k názoru, že podobný osud očakáva postupne všetky stráže a jednotky pluku. Záchranu tedy vidia slabší jedinci v zbehnutí. O tomto sa často debatuje na strážniciach, ale rozhovorom nemožno zabrániť... 3/ Mužstvo je pridelené na dlhý čas k jednej strážii. Jednotvárna a vyčerpávajúca služba s prepadmi stráži skoro každú noc, ďalej perspektíva, že po skončení tejto služby čaká ich zadelenie k RD – to všetko silne pôsobí na morálku mužstva, ba – ako pozorujem – čiastočne aj na dôstojníkov. 4/ Záškodníci pracujú propagačne veľmi vtípne. Napríklad po zajatí stráže v Staruškách rozšírili medzi civ. obyvateľstvom správú, že zajatí Slováci sa v ich lágroch poženili... Pracujú teda na známej náklonnosti nášho mužstva k ženám.... Mnou vydaný zákaz o styku so ženami a civ. obyvateľstvom vôbec sa nedodriava a ja nemám možnosť ich nešvár odstrániť. 5/ Kontrola veliteľov je častými poruchami v doprave skoro znemožnená. Stráže sú odkázané same na seba. Velitelia sú vo veľkej väčšine úplne neschopní. Vymeniť ich niet kým...“ Podľa pplk. Husára bolo možné zabrániť ďalším prechodom k partizánom a splniť úlohu, ktorú pluk mal, len ak by sa realizovali dve eventuality: „1/ Okamžité vystriedanie jednotiek pluku novými jednotkami zo zázemia (Tu by veľmi dobre poslúžili vybrané a spoľahlivé jednotky HG pod velením akt. dôstojníkov.) 2/ Okamžité pridelenie jedného práporu, ktorým by som mohol stráže na trati pravidelne striedať a vystriedané mužstvo u pluku dôkladne preškoliť a preorientovať.“

VHA Trnava, f. 55, šk. 19, MNO, č. 60.457/Dôv., 1943.

že vplyvom rôznych okolností „morálka a disciplína mužstva nie je na takej výške, ako by to bolo želané, menovite u 101. p. pl. Vinu na tom nesie v prvom rade veľké rozčlenenie útvarov na malé samostatné jednotky – stráže, ktoré sú odkázané skoro úplne samy na seba a styk s civ. obyvateľstvom proti zákazu. Dostatočná kontrola týchto je pre veľkú rozlohu a dopravné ťažkosti zo strany veliteľov veľmi sťažená.“⁹⁶

Nedostatočnú kontrolu stráží nadriadenými veliteľmi potvrdila kontrola úsekov peších plukov 101 a 102, ktorú veliteľ ZD uskutočnil pred koncom prvej polovice novembra 1942. Na základe jej výsledkov nariadil veliteľom všetkých stupňov, aby v čo najkratšom čase odstránili všetky zistené nedostatky vo vykonávaní strážnej služby, vo výstavbe a opevňovaní strážnic ako oporných bodov, v kontrole a poučovaní stráží a obmedzili styk s civilným obyvateľstvom na minimum.⁹⁷ Okrem toho požadoval, aby sa medzi jednotlivými strážnicami na železničnej trati vykonávalo nielen denné, ale aj nočné hliadkovanie s odôvodnením, že keď „záškodníci uvidia, že sa nebojíme ani v noci hliadkovať, tak iste budú opatrnejší a eventuálne aj bojazlivejší pri kladení mín“.⁹⁸ Ako preventívne opatrenia na zvýšenie bezpečnosti trate a posádok, mali jednotky vykonávať priezvedy a hliadkovanie ďalej od trate. To zároveň podľa plk. Pilfouska malo napomôcť veliteľom, aby si zdokonalili znalosť terénu, ktorá im môže priniesť úspech v bojových akciách proti partizánom.

Stráženie železničných tratí, cestných komunikácií, posádok a rôznych objektov, stále sa zvyšujúci počet ofenzívnych akcií proti partizánom, nárast bojových strát a odsun značného počtu chorých a ranených na Slovensko, viedli plk. Pilfouska k tomu, že požadoval doplnky pre divíziu a jej zosilnenie. A to o to viac, že na začiatku poslednej dekády októbra 1942 sa na Slovensko presunula pozorovacia letka 1 a pri ZD zostalo len 6 stíhacích lietadiel B-534 a dve pozorovacie lietadlá E-241.⁹⁹ Počas pôsobenia pri ZD, pozorovacia letka 1 vykonávala prieskumné lety, bitevné nálety a bombardovacie útoky. Jej príslušníci vyhotovili 237 jednotlivých a 14 radových leteckých snímkov, štrnásťkrát zaútočili na partizánske tábory a osady.¹⁰⁰

Po odchode pozorovacej letky 1 odišla od ZD aj 4. protiletadlová delostrelecká batéria, ktorá od začiatku decembra 1942 pôsobila v zostave RD.

Na žiadosti veliteľa ZD o doplnenie a zosilnenie divízie, odpovedal minister národnej obrany gen. F. Čatloš odmietavo. V smernici, ktorú podpísal 23. novembra 1942, po konštatovaní, že veliteľ ZD, rovnako ako nemeckí činitelia neustále požadujú doplnky a zosilnenie divízie „podľa náhodilého vývoja tamojšej situácie“, plk. Pilfouska upozorňoval, že musí „hlásiť stav jeho vecí nadriadenému nemeckému veleniu, aby stanovené úlohy pre ZD neboli neúmerné jej silám a možnostiam“.¹⁰¹ Zároveň ho upozorňoval, že musí počítať so zvýšenou činnosťou partizánov, a preto sily, ktoré má k dispozícii, má sústrediť, „aby sa podľa možnosti neopakovali prípady zbytočných strát pre taktickú neúmernosť“. Svoje negatívne stanovisko k zosilneniu ZD gen. F. Čatloš zdôvodňoval tým, že keby sa zo Slovenska „poslali do poľa k ZD aj tie najposlednejšie železné zálohy, ktoré znamenajú pre ďalší život Slovenskej republiky existenčné minimum a životnú istotu, tak by sa musel zastaviť ďalší výcvik vojska a zázemie by zostalo bez všetkých potrebných branných prostriedkov. Nemožno teda úlohy ZD zväčšovať na úkor možných prostriedkov, ale základom operačných a strážnych možností musia byť materiálne a početné stavy doteraz stanovené, ktoré hľadá slovenské MNO udržať

⁹⁶VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.941/Taj., Ia, 1942.

⁹⁷VHA Trnava, f. MNO, 22/84/3, č. 83.417/Taj., 1942.

⁹⁸VHA Trnava, f. MNO, 22/83/3, č. 83.461/1, Taj., 1942.

⁹⁹VHA Trnava, f. ZD, I/4, č. 82.905/Taj., 1942.

¹⁰⁰RAJNINEC, J.: Slovenské letectvo 1939 – 1944. 1. diel. Bratislava, MO SR, VITA 1977, s.152.

¹⁰¹VHA Trnava, f. MNO, 32 – 2/12 – 6, č. 110.220/Dôv., 1942.

Napriek odmietavému stanovisku k zosilneniu ZD minister národnej obrany nariadil 10. decembra 1942 postaviť pre ZD čatu ľahkých tankov vz. 38.

VHA Trnava, f. VV1 – VDO1, 9/25/2, č. 12.258/Taj., 1942.

i za cenu tých najväčších námah a vypätí svojich síl.¹⁰² Svoje stanovisko k požiadavkám na zosilnenie ZD gen. F. Čatloš formuloval v situácii, keď ešte nevedel, že nemecké velenie chce divíziu zmeniť jej úlohy.

J. BYSTRICKÝ: DIE SICHERHEITSDIVISION AUF DEM OKKUPIERTEN GEBIET UKRAINAS UND WEIßRUSSLAND (SEPTEMBER 1941 – NOVEMBER 1942)

Die Studie beschäftigt sich mit Entwicklung und Tätigkeit der Sicherheitsdivision der slowakischen Armee auf dem Gebiet Ukrainas und Weißrussland von September 1941 bis November 1942. Diese Division wurde im August 1941 im Rahmen der Reorganisation slowakischer Armeegruppe gebildet, die auf dem östlichen Front wirkte. Ihre Mission war in Zusammenarbeit mit deutschen Okkupationskräften aus Militärsicht wichtige Objekte zu schützen (Straßen- und Eisenbahnkommunikationen, Brücke, Lagern u.a.), Ordnung zu sichern und sich an Likvidation der Partisanenbewegung teilzunehmen.

Am Anfang September 1941 hatte die Sicherheitsdivision 7 774 Personen und bestand aus einem Divisionskommando mit Versorgungseinheiten, aus zwei Infanterieregiments (jedes hatte zwei Bataillons), aus einem Artillierieregiment, einem Reitspähtrupp einem Infanterieersatzbataillon, aus einer leichten artillerischen Fliegerabwehrbatterie, einem Verbindungsbataillon, einer Pionierkompanie, Eisenbahnbaukompanie und aus Einheiten der rückwärtigen und logistischen Sicherstellung.

Nach einer kurzen Wirkung im Raum Starokonstantinov – Polonoje – Šepetovka, verschob sich die Division aus Gebiet Žitomir und Poleska, wo sie den Schutz sowohl der Straßen- und Eisenbahnkommunikationen als auch weiterer Objekte übernahm. Von Oktober 1941 nahmen die Divisionseinheiten unter Führung von A. Malár und ab 20. November von P. Kuna, bei Erfüllungen der Wachaufgaben, auch an den offensiven Antipartisanenaktionen teil. Anzahl der Antipartisanenaktionen fing während März und April 1942 an zu steigen. Die aktivste Tätigkeit gegen die Partisanen übte das Infanterieregiment 102. unter Führung von M. Lokšik.

Vom Ende der zweiten Dekade Aprils 1942 konzentrierten sich die Hauptkräfte des Infanterieregiments 102. auf Schutz wichtiger Eisenbahn Pinsk – Gomeľ im Abschnitt vom Dorf Staruška nach Rečica. Intensität der Partisanenaktionen zwang die Hauptkräfte des Infanterieregiments 101., um dieses Gebiet schützen zu können, in zweiter Hälfte Juli 1942 einzusetzen. Fünf Bataillons der Division schützte diesen Eisenbahnabschnitt in der Länge von 210 km.

Ein breiter Raum, in dem die Division wirkte, immer stärker werdende Partisanenbewegung und immer stärkere Anforderungen des deutschen Kommandos auf die Anwesenheit der slowakischen Einheiten in offensiven Antipartisanenaktionen zwangen das slowakische Verteidigungsministerium die Sicherheitsdivision seit Ende Juni durch einem Panzerwagenzug, durch eine Jagd- und Beobachtungsstaffel, eine leichte artillerische Fliegerabwehrbatterie, zwei Infanteriebataillons und durch einem Zug leichter Panzers gestärkt. Außerdem wurden fünf Kosakenkompanien dem deutschen Kommando untergeordnet.

Vom Anfang August, aber besonders nach Funktionsübernahme vom Kommandant der Division R. Pilousek (10. August), steigte wesentlich die aktive Antipartisanentätigkeit der Sicherheitsdivision, die mehrmals durch einen Regreß der Zivilisten begleitet wurde. Die Anzahl der Überfälle von Partisanen an slowakische Wachen und auf von ihnen bewachte Objekte steigte auch.

Es begannen sich die Zerfallmerkmale der Division zu zeigen, besonders in Unfähigkeit der Mitglieder gegen die Partisanen zu kämpfen, in Desertation der Einzelnen oder kleiner Gruppen zu den Partisanen oder in der Gewährleistung der Hilfe der Ortsbewohnern.

Am Ende November 1942 endet die Wirkung der Hauptkräfte der Sicherheitsdivision beim Schutz der Eisenbahn Pinsk – Gomeľ und auf die Division wartet ein voller Einsatz in der deutschen Antipartisanenoffensive im Winter.

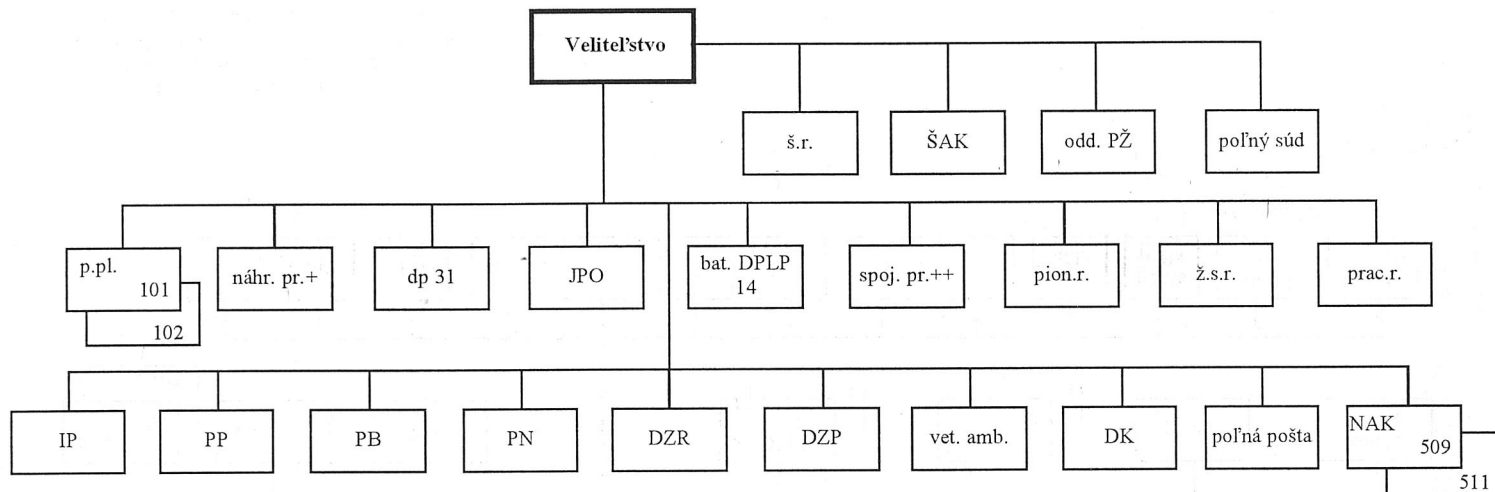
¹⁰²Tamže.

Početný stav Zaisťovacej divízie

Ku dňu	Dôstojníci	Rotmajstri	Poddôstojníci z povolania	Mužstvo	Spolu
25. 10. 1941	262	87	259	6886	7494
25. 11. 1941	246	86	247	6918	7497
10. 12. 1941	212	82	212	6053	6559
30. 01. 1942	217	89	209	6217	6732
14. 02. 1942	203	53	251	5279	5786
14. 03. 1942	165	80	194	5198	5637
14. 04. 1942	190	84	253	7555	8028
14. 05. 1942	202	67	196	5714	6179
14. 06. 1942	199	72	203	5751	6225
14. 07. 1942	210	80	254	6288	6832
14. 08. 1942	221	90	291	7454	8056
14. 09. 1942	217	94	286	7540	8137
14. 10. 1942	237	95	289	7709	8330
14. 11. 1942	222	92	279	7446	8039
14. 12. 1942	211	88	271	7083	7653

Spracované podľa: VHA Trnava, f. MNO, 17/158/2, 18/75/2, 19/19/1, 19/40/1, 20/6/36, 34/4/1.

ORGANIZÁCIA ZAISŤOVACEJ DIVÍZIE (AUGUST 1941)

+ zrušený v decembri 1941

++ v druhej polovici septembra nahradený kombinovanou spojovacou rotou

Skratky: š.r. – štábná rota

SAK – štábná automobilová kolóna

PŽ – poľní žandári

p.pl. – peší pluk

d.p. – delostrelecký pluk

JPO – jazdecký priezvedný oddiel

pion. r. – pionierska rota

ž.s.r. – železničná stavebná rota

prac.r. – pracovná rota

bat. DPLP – batéria protilet. del. pluku

IP – intendačný park

PP – poľné pekárne

PB – poľný bitúnok

PN – poľná nemocnica

DZR – divízna zdravotnícka rota

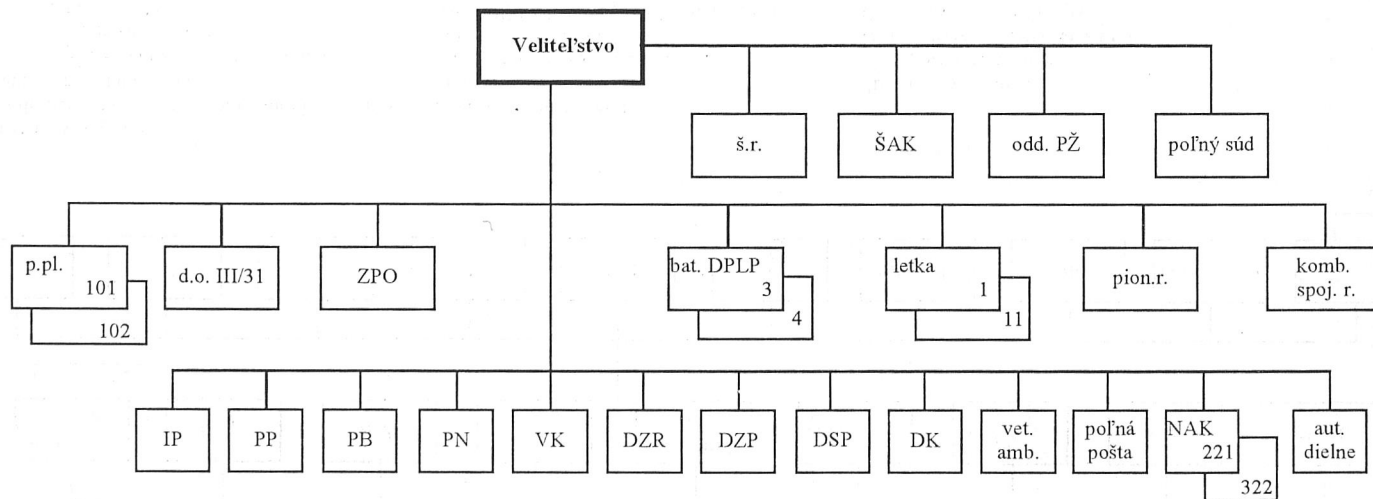
DZP – divízny zbrojný park

vet. amb. – veterinárna ambulancia

DK – dezinfekčná kolóna

NAK – nákladná automobilová kolóna

ORGANIZÁCIA ZAISTOVACEJ DIVÍZIE (AUGUST 1942)

Skratky: d.o. - delostrelecký oddiel

ZPO - zmiešaný priezvedný oddiel

bat. DPLP - batéria protiletadlového delostrel. pluku

VK - vozatajská kolóna